

NIEUWSBLAD

Historische Vereniging

Ameide

Tienhoven

Jaargang 25 | nummer 2 | juni 2014

*Meelfabriek
Kruift in Ameide*

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

Secretaris:

C.W. Broekman Broekseweg 59 4233 CT Ameide tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Leden:

C. van Gelderen Prinsengracht 43 4233 ET Ameide tel. 0183-602198

J. de Gruyter-de Kruijk Voorstraat 3 4233 EA Ameide tel. 0183 609280

A. Terlouw-vd Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

J. Verwolf Paramasiebaan 4b 4233 EX Ameide tel. 0183-601749

BESCHERMHEER

dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, C. Rijnhout, G. Streefkerk † en P. Will †

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

J.D.C. Laroo hv@laroo.net

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn@hetnet.nl

B. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

A. Tukker ajtukker1943@kpnmail.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekeningnummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Inhoud juni 2014

- 3 Algemene ledenvergadering 2014
- 4 Verenigingsnieuws
- 5 Joost mag het weten
- 6 Jubileumpuzzel
- 8 Veel lof voor de Historische Vereniging bij de presentatie van de Jubileumuitgave van het Nieuwsblad
- 10 Boerderijen aan de Prinsengracht
- 12 Een gedicht over Ameide...
- 13 Stolpersteine, wat zijn dat?
- 14 Ameide en Tienhoven, Ameide "wat me aan een knipprent deed denken"
- 20 Alblasserwaarders op de wolvenjacht
- 22 Enkele grepen uit de geschiedenis van de firma Kruijt
- 32 Fundering op koeienhuiden?
- 34 Identificatie van twee 'onbekende' graven op de Oude Begraafplaats
- 39 Ondernemerschap in 19de-eeuws Ameide Deel 1: Marcelis Leendert Plooster en de aanleg van de eerste spoorweg in Nederland
- 44 Ondernemerschap in 19de-eeuws Ameide Deel 2: Ameidense ondernemers en de industrialisatie van Nederland
- 50 Twee jongens met een muizenval en een kat

Abbeelding op de voorpagina

Deze foto van Anton Kruijt en zijn jongste zoon Henk werd bijna een halve eeuw geleden gemaakt ter gelegenheid van de feestelijke ingebruikneming van een moderne tapperij in de meelfabriek.

ALGEMENE LEDENVERGADERING 2014

Plaats: een van de bovenzalen van “Het Spant”, Liesveldweg 67, 4233 HG Ameide

Datum: donderdag 5 juni 2014

Aanvang: 20.00 uur

AGENDA

1. Opening
2. Notulen van de algemene ledenvergadering van 17 april 2013
3. Ingekomen stukken en mededelingen
4. Jaarverslag van de secretaris over de periode april 2013 tot en met april 2014
5. Presentatie van het financiële overzicht 2013
6. Presentatie van de begroting 2014
7. Rapportage van de kascontrolecommissie en vaststelling van de jaarrekening
8. Regeling kascontrolecommissie 2014 en benoeming van een nieuw reserve-lid van de commissie
9. Bestuursverkiezing

Aftredend zijn de bestuursleden Dout Siegersma, Cees Broekman, Cees van Gelderen en Jory Verwolf. Het bestuur draagt allen voor herbenoeming voor.

Gelet op artikel 10, lid 3, van de statuten van de vereniging is in het geval van Dout Siegersma en Cees Broekman voor de herbenoeming dispensatie van de algemene ledenvergadering vereist, aangezien deze bestuursleden gedurende twee opeenvolgende zittingsperioden deel uitmaken van het bestuur.

Artikel 9 van de statuten maakt het mogelijk dat tenminste zeven leden van de vereniging een of meer kandidaten voor het bestuurslidmaatschap voordragen. Een voordracht van dien aard dient ten laatste 48 uur voor de aanvang van de algemene ledenvergadering schriftelijk te worden ingediend bij het bestuur. De aldus voorgedragen kandidaat-bestuursleden dienen voorafgaande aan de stemming schriftelijk te verklaren een eventuele benoeming te zullen aanvaarden

10. Activiteiten
 - a. Plaatsing van een “Stolpersteen” voor het Rijksmonument Voorstraat 2 te Ameide, de laatste woning van het in de oorlog omgebrachte echtpaar Meijer-Wolff (in 2015).
 - b. Voorbereiding van een expositie over de vroegere winkelstand in Ameide en Tienhoven (in oktober 2015), en
 - c. Vorm en inhoud van de eerstvolgende edities van het Nieuwsblad.

PAUZE

Na de pauze verzorgen Herman Beckmann en Bram Provoost een presentatie over de gemeente Thorn in verband met het voornemen om in de herfst van dit jaar een excursie te organiseren naar dit witte stadje in de provincie Limburg.

De notulen van de vorige algemene ledenvergadering en de jaarstukken liggen op 5 juni vanaf 19.30 uur ter inzage in “Het Spant”. Deze documenten zijn vanaf vrijdag 30 mei ook in te zien ten huize van de secretaris van de vereniging (adres: Broekseweg 59, Ameide).

Ook niet-leden van de vereniging zijn op 5 juni mei van harte welkom.

Twee leden van de Historische Vereniging onderscheiden

Op vrijdag 25 april daalde de lintjesregen neer in de gemeente Zederik. Burgemeester Coert van Ee reikte de versierselen uit aan twee zeer gewaardeerde leden van onze vereniging, zijnde Bram Provoost en Maks van Middelkoop. Beiden werden lid in de Orde van Oranje-Nassau. Bram werd onderscheiden voor zijn werk als raadslid in Ameide (11 jaar) en na de samenvoeging in de gemeente Zederik (10 jaar).

Maks is voorzitter van onze werkgroep 4 mei herdenking Ameide/Tienhoven. Sinds 1970 maakt deze muzikant in hart en nieren deel uit van de groep koperblazers van de hervormde kerk en sinds 1989 is hij bestuurslid van het Ameide's Fanfare Korps.

Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide-Tienhoven feliciteert van harte beide gedecoreerden met hun koninklijke onderscheiding.

Reacties van leden

- Van Rook Lakerveld uit Tienhoven vernam de redactie dat in het in de vorige editie van dit blad gepubliceerde artikel over de geschiedenis van de jubilerende zondagsschool "De Zaaier" twee onvolkomenheden zijn geslopen:

1. In het fotobijschrift op pagina 37 moet in plaats van "Sophie Streefkerk" worden gelezen "Willy Streefkerk". Ze was de echtgenote van de bekende Meerkerkse wagenbouwer Van Peet;
2. Op pagina 38 is geen Verjaardagskaart, maar een Jubileumkaart afgebeeld.

- Het in de vorige editie van dit blad gepubliceerde artikel "Dwangarbeiders uit Ameide en Tienhoven tijdens de Tweede Wereldoorlog" van Bram Provoost heeft reacties van drie leden van onze vereniging opgeleverd. Het gaat in volgorde van binnenkomst om de heer Jan van der Ham uit Harderwijk en de dames Thea van Holten en Miek de Vroome-de Bie uit Ameide.

- Jan van der Ham schrijft het volgende: "Met veel plezier heb ik het fraaie artikel van Bram Provoost over dwangarbeiders in het laatste Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven gelezen. Zoals wellicht bekend is, heb ik in jaargang 24, nr. 2 een artikel geschreven over mijn vader, Klaas van der Ham, dat door mijn achterneef Hans van den Heuvel is geredigeerd.

Ik beschik over 217 brieven aan en van mijn vader uit de periode dat hij in Allendorf en Auschwitz als dwangarbeider werkzaam was, In de brief van Martin Kool (Hogewaard B 30) van 14 mei 1944 aan mijn vader in Auschwitz schrijft hij onder andere "alle 26 jongens in Duitsland een extra pakketje te sturen" (dit met

behulp van dominee Poot, die overigens zelf ook brieven, deze zijn getypt, schreef naar de "jongens in Duitsland"). Het gaat dus over aanzienlijk meer personen dan de kennelijk tot nu getraceerde veertien.

Intussen ben ik bezig uit de brieven, waarin nogal wat namen voorkomen, een overzicht van deze materie samen te stellen. Ik houd Bram Provoost op de hoogte".

- De tekst van het bericht van Thea van Holten luidt als volgt:
"In het laatste nummer van het Nieuwsblad staat een artikel over de dwangarbeiders uit Ameide in de oorlog. Ik zie veel namen staan, maar mis de naam van mijn oom. Dus bij deze een aanvulling.
- Het betreft Jan Alblas. Hij zou eerst in oktober 1942 gaan, maar dat ging niet door. Toen is hij op 11 februari 1943 wel gegaan, naar een fabriek in Kassel. Op 8 juni 1945 kwam hij terug. Oom Jan leeft nog. Hij is op 28 januari jl. 91 jaar geworden en woont in Nieuw-Lekkerland.
Mijn moeder is zijn zusje en heeft dit met hem besproken. Hij wil het artikel ook graag lezen, dus geef ik de bladen van de historische vereniging aan hem door. Hij is nog heel helder in zijn hoofd en ik denk dat hij het erg leuk vindt als jullie hem hierover nog benaderen.
Zijn vrouw, Jaantje van der Hoven, is ruim twee jaar geleden overleden. Ze was een zuster van Jo van den Hoven, die wel in het artikel genoemd wordt.
Ik hoop dat jullie deze aanvulling leuk vinden en zou het voor mijn oom Jan leuk vinden als hij hierover nog benaderd wordt."

Verder liet Miek de Vroome-de Bie voorzitter Hans van den Heuvel telefonisch weten dat ook haar oudste broer Gerrit deel uitmaakte van de groep Ameidenaren, die verplicht in Nazi-Duitsland tewerkgesteld werd. Ze meent zich te herinneren dat haar broer, die geruime tijd geleden overleden is, werkzaam was in het later Karl-Marx-Stadt geheten Chemnitz, ten zuidwesten van Dresden.

- Anja van der Starre schreef aan Bram Provoost: "Allereerst wil ik u dankzeggen voor het toesturen van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide Tienhoven. Door omstandigheden iets later dan dat ik normaal reageer, maar ik was in ieder geval aangenaam verrast door het prachtige blad (een echte glossy!) met daarin interessante artikelen. Mijn complimenten daarvoor! Mooi artikel ook over de dwangarbeiders. Goed voor de mensen uit de streek om te weten wat er in de oorlog gebeurd is en als er dan namen en gezichten bij komen, gaat het nog meer leven. Eén opmerking wil ik nog aan het artikel toevoegen. De heer Van der Leeden was geen 'gewone' dwangarbeider. Hij was een gijzelaar, die uiteindelijk tewerkgesteld werd in Duitsland. Dat lijkt op hetzelfde neer te komen, maar is niet zo. Gijzelaars waren veelal opgepakt bij een razzia en waren

dus politieke gevangen (zijn ook allen enige tijd in Kamp Amersfoort geweest). Hierdoor hadden zij bijvoorbeeld veel minder vrijheid dan dwangarbeiders. Die nuance wil ik toch nog aanbrengen."

Tenslotte is bekend dat ook Peter van Bruggen tot de gedeporteerden behoorde (zie ook het artikel over de geschiedenis van de firma Kruijt elders in dit blad). Er is de redactie veel aan gelegen om het overzicht van de dwangarbeiders uit Ameide en Tienhoven te completeren, zowel wat betreft de namen van personen als de plaatsen van tewerkstelling. Aanvullende gegevens zijn dus van harte welkom!

- In aanvulling op het eerder in dit blad gepubliceerde artikel over het dempen van de Prinsengracht, verraste ons lid Aart Molenaar ons met een bijzondere foto van de werkverschaffing in Ameide. De foto is genomen op de Benedendam, ter hoogte van de firma Kruijt. Achter op de foto staat geschreven: "Ter gedachtenis aan de werkverschaffing 27 juni 1933 Ameide". Dit jaartal komt overeen met het jaar van het dempen van de sloot achter de toren, nu de Torenstraat, en de brede sloot achter de Molenstraat. Duidelijk is te zien dat niet alleen met kruiwagens werd gewerkt, maar ook met kiepkarren. De man bij de dwarsboom zorgde voor het evenwicht van de kar en de beide anderen

trokken hem voort met touwen. Duidelijk is te zien dat de touwen slap hangen, omdat de Benedendam afloopt of omdat men even stilstond voor de fotograaf. Deze karren werden ook veel door boeren gebruikt; de laadbak scharnierde op de as en was dus makkelijk achterover te kiepen. Er zijn weinig foto's van de werkverschaffing bekend, dus dit is een welkome aanvulling over hoe men toen te werk ging.
Krijn van der Ham

Benedendam 1933, vlnr.: Leen van der Zouwen en Piet Roodhorst. De identiteit van de man rechts is niet bekend.

Joost mag het weten...

Wij bezigen deze uitdrukking als wij iets niet weten. Joost verwijst hier niet naar een eigenaam, maar naar de duivel! De meerderheid van de taalkundigen is van mening dat deze benaming verwijst naar het Javaanse *joos*. Zie in dit verband het *Groot Uitdrukkingenwoordenboek* van Van Dale (2006) en het *Groot Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT, deel VIII, 1926) waar onder andere het volgende staat: 'Dit joos was een aanduiding voor een Chinese godheid of de afbeelding daarvan. Het 'door de Hollanders op Java gehoorde joos (waarvan zij joosje en joost maakten)' is een verkorting van *dejos*, dat is ontleend aan het Portugese *deus* 'god'. Later werd *joos* in verband gebracht met de al bestaande voornaam Joost.

Ook F.A. Stoett¹ is deze mening toegedaan: 'Joost de verdietsching van het Chineesche *Tshoe-tszé*, Japansch *Dsoe-si*, ook *Djoe-si* gespeld, eigenlijk een kistje waarin een houten beeldje van Boeddha geplaatst is, vervolgens een voorwerp van vereering; inzonderheid de *duivel*, die door de Chineezzen vereerd wordt. In Langendijk² II, 184 staat: 'Hij dacht dat 'k *Joosje* was, de heilige der Chineezzen vereerd wordt. Met *joosje's thee* wordt fijne Chineesche thee bedoeld.

En op Zuid-Beveland kent men *zwart als oosje*, de

duivel. In Flakkee noemt men paddestoelen, die elders *duivelsbrood* heeten, *joosjebrood*'

Joost is de bediende van heer Bommel, zijn meester, heer Olivier. Hij verzorgt en serveert eenvoudige, doch voedzame maaltijden, meestal met de ogen (bijna) gesloten. Hij gaat correct gekleed. Maar onder zijn vest, zegt hijzelf, klopt een gevoelig hart. Verzorgt ook de tuin bij

het slot Bommelstein. Hij houdt bovendien van krachtig stofzuigen. Kent zijn plicht en zijn plaats. Hetgeen blijkt uit opmerkingen als 'excuseer', 'als ik zo vrij mag zijn', 'met uw welnemen', 'als u mij toestaat' en 'als u mij wilt verschonen'. Weet zich overigens opvallend vaak in de penarie te werken. Hij raakt dan zijn onverstoortbaarheid kwijt, neemt ontslag, op welk zeer betreurenswaardig besluit hij altijd terugkomt. Want een trouwe en loyale knecht, dat is hij al tientallen jaren.

1 F.A. Stoett, *Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*. W.J. Thieme & Cie, Zutphen 1923-1925 (vierde druk).

2 Pieter Langendijk (Haarlem, 25 juli 1683 – aldaar, 9 of 18 juli 1756) was een damstavever, patroontekenaar, toneelschrijver en dichter.

Ameide

Tienhoven

JUBILEUMPUZZEL

1	2	3	4		5	6		7	8		9	10	11	
	12				13			14			15			
16		17		18						19				20
21	22		23							24			25	
26		27									28			
29			30								31			
		32		33						34				
35	36		37							38			39	
40											41			
42			43							44	45		46	
		47								48		49		
50	51										52		53	
54				55						56		57		
58			59							60	61		62	
		63			64	65		66	67			68		
	69				70			71			72		73	
74														

NIEUWSBLAD
Historische
Vereniging
bestaat
nu
25
JAAR
1989 2014

48	26	1	63	24	11	8	29	71	53	34	6

Veel puzzelplezier! Machel Haag Elst(O.B.)

HORIZONTAAL:

- 1-2 plaatsen verbonden aan de Hist.Ver.
- 12 inzake (afk.)
- 13 omroep vereniging
- 14 noot
- 15 zwaardwalvis
- 17 beroep (vroeger aan de Lek)
- 21 Godsdienst
- 23 sportterm
- 24 de dato
- 25 voorzetsel
- 26 lichaamsdeel
- 26 onvruchtbaar
- 29 schijf
- 31 vissoort
- 32 plakmiddel
- 34 toiletartikel
- 35 noot
- 37 familielid
- 38 maanstand
- 39 binnen
- 40 grondsoort
- 41 spinnen rag
- 42 vrouw (afk.)
- 43 pers. VNW
- 44 Militaire politie
- 46 per expresse
- 47 groot vat
- 48 wegwijzer
- 50 grappig
- 52 tuinvak
- 54 kledingstuk
- 57 drinkgerei
- 58 toets alleen
- 59 noot
- 60 dito
- 62 uitroep van afkering
- 63 reisje op de Lek
- 69 werkbij
- 70 bekende vervoersmaatschappij
- 71 slede
- 72 God van de dage raad
- 74 samengevoegde gemeenten (7) tot één gemeente, nu onder de naam..., genoemd naar een watertje.

VERTICAAL:

- 2 noot
- 3 enzovoort
- 4 jongensnaam
- 5 riviertje in Utrecht
- 6 ten opzichte van
- 7 rivier in Duitsland
- 8 muurholte
- 9 streek
- 10 onbezet
- 11 maanstand
- 16 medewerker van dit Nieuwsblad
- 18 bestemming
- 19 plaats in Gelderland
- 20 medewerker van dit Nieuwsblad (-/-n)
- 22 omroepvereniging
- 25 speelgoed
- 27 graafdiertje
- 28 waterkering
- 30 kruidensoort
- 31 juten baal
- 33 fijn maken
- 34 schoeisel
- 36 roem
- 39 boom
- 43 drinkgerei
- 45 rookgerei
- 47 overtrek
- 49 rivier in Zuid Holland
- 51 onverpakt
- 53 viseter
- 55 ter attentie van
- 56 zenuwtrek
- 59 vreemde munt 6l-drank
- 63 mannelijk dier
- 64 rivier in Duitsland
- 65 Europeaan
- 66 plaatsje in de Sovjet unie
- 67 vreemde munt
- 68 insect
- 69 lidwoord
- 73 noot

Veel lof voor de Historische Vereniging bij van het Nieuwsblad

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven werd op maandag 24 maart in het oude stadhuis op de Dam in Ameide een extra editie gepresenteerd van het Nieuwsblad van de vereniging, die gewijd is aan het middeleeuwse Getijdenboek van Gijsbrecht van Brederode. De eerste exemplaren van de publicatie werden aangeboden aan burgemeester Coert van Ee van de gemeente Zederik en dr. Chris van Stolk, Ambachtsheer van Ameide en Beschermer van de Historische Vereniging. Ze worden op de foto geflankeerd door Herman Beckmann (links) en Cees van der Grijn (rechts).

De vroegere raadszaal van het oude stadhuis op de Dam in Ameide vormde op maandag 24 maart in de tweede helft van de middag een passend decor voor de presentatie van de Jubileumuitgave van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, die geheel gewijd is aan het Getijdenboek van Gijsbrecht van Brederode (1416-1475). De eerste exemplaren van de publicatie werden bij die gelegenheid door Herman Beckmann en Cees van der Grijn, hoofdredacteur respectievelijk eindredacteur van het Nieuwsblad, aangeboden aan burgemeester Coert van Ee van de gemeente Zederik en dr. Chris van Stolk, Ambachtsheer van Ameide en Beschermer van de Historische Vereniging, van wie de laatste speciaal voor de presentatie uit het Verenigd Koninkrijk was overgekomen.

De heren van Ee en Van Stolk staken in hun dankwoord beiden de loftrumpet over de in 1989 opgerichte vereniging. “De publicatie van de Jubileumuitgave vormt een prachtige kroon op het werk van de Historische Vereniging, die de rijke geschiedenis van Ameide en Tienhoven in de afgelopen 25 jaar op een zeer unieke wijze op schrift heeft gesteld, niet alleen voor ons, maar ook voor onze nazaten. Hopelijk wordt de extra editie net als de getijdenboeken in de Middeleeuwen een “bestseller”. Aan de informatieve waarde, de kleurrijke platen en de heldere uitleg zal het niet liggen!”, zo merkte de burgemeester op.

De Ambachtsheer sloot zich geheel bij hem aan: “De vereniging heeft in de 25 jaar van haar bestaan de geschiedenis van Ameide en Tienhoven en omgeving in vele opzichten weer tot leven gebracht. Dat is niet

de presentatie van de *Jubileumuitgave*

De inleiding van de presentatie werd verzorgd door Teun Bikker en Renée Joosse.

alleen met passie, maar ook met kunde gebeurd, waardoor de productie altijd van een enorm hoge kwaliteit is. De vereniging houdt ons een spiegel voor en is er in geslaagd onze gezamenlijke waarden en cultureel erfgoed naar boven te brengen en ons de bouwstenen van onze samenleving te laten zien”.

De presentatie van de Jubileumuitgave werd op uitnemende wijze ingeleid door ons lid ir Teun Bikker MA uit Culemborg en de aan de Universiteit van Amsterdam verbonden kunsthistorica Renée Joosse. De eerste hield een referaat over het leven van Gijsbrecht en Reinout II van Brederode en hun strijd tegen de bisschop van Utrecht, David van Bourgon die; de tweede ging aan de hand van een PowerPoint-presentatie in op de vorm en de inhoud van getijdenboeken in het algemeen en het Getijdenboek van Gijsbrecht van Brederode in het bijzonder.

Voorzitter Hans van den Heuvel stond in zijn welkomstwoord stil bij “de onschatbare waarde voor onze vereniging van Herman Beckmann, die in nauwe samenwerking met Cees van der Grijn elk kwartaal

weer wonderen verricht”. Hij had met name lof voor de inventiviteit van de hoofdredacteur, die “anders dan anderen verband weet te leggen tussen de historie van Ameide en Tienhoven en onderwerpen van zeer uiteenlopende aard, als daar zijn de constructie van antieke muizenvallen en de problematiek van het funderen op koeienhuiden”.

Alle leden van de Historische Vereniging hebben tegelijk met de editie 2014-I de Jubileumuitgave van het Nieuwsblad ontvangen. Extra exemplaren van deze publicatie kunnen worden besteld bij Herman Beckmann (e-mailadres: h.j.beckmann@planet.nl; tel: 0183 601997) of via de website van de vereniging (www.ameide-tienhoven.nl). De prijs bedraagt €7,50 voor leden en €10,- voor niet-leden. In geval van postverzending worden portokosten in rekening gebracht.

*B*oerderijen aan de Prinsengracht

1984: Het Rijksmonument Prinsengracht 26, de enige overgebleven "stadsboerderij" van een oud deel van Ameide.

Hans van den Heuvel

In mijn lagere schooltijd, die inmiddels zo'n zestig jaar achter me ligt, stonden er aan de westzijde van de Prinsengracht drie boerderijen. De middelste heeft als enige de tand des tijds doorstaan. Het gaat om het naar alle waarschijnlijkheid bijna vierhonderd jaar oude Rijksmonument Prinsengracht 26, waar eertijds de familie Vermaat boerde en nu Govert Bakker woont. Het pand is uitgebreid beschreven in de editie 2006-III van dit blad.

De beide andere boerderijen behoorden toe aan leden van het geslacht Oosterom. De ongehuwde broers Coop en Kees woonden met hun zuster Antje in een grote hofstede aan het eind van de Prinsengracht, vlakbij de Paramasiebaan. Nadat ze hun bedrijf hadden beëindigd en overgedaan aan de gebroeders Van den Broek, sleten de broers hun laatste jaren in een houten renteniershuis, dat ze hadden laten bouwen op de plaats, waar in 1981 de Gereformeerde

Sionkerk verrees. Om de bouw van hun behuizing mogelijk te maken, was het nodig om drie grote notenbomen te kappen, die door een oeroud halfhoog muurtje van de weg werden gescheiden.

Huib Oosterom woonde met zijn gezin in de derde boerderij, die werd geflankeerd door het huis van aannemer Hermanus (Mos) Streefkerk aan de ene en de klompenmakerij van Verheij aan de andere kant. Deze Oosterom was overigens niet alleen boer, maar ook veehandelaar. Het bedrijf werd nog geruime tijd voortgezet door zijn zoon Floor.

De redactie van dit blad kwam eind 2012 in het bezit van twee vóór het jaar 1930 gemaakte foto's van de familie Bogaard, waarvan de duiding aanvankelijk nogal moeizaam verliep. De eerder genoemde Floor Oosterom bracht uitkomst: de foto's zijn gemaakt op de stoep voor en terzijde van de in de jaren dertig van de vorige eeuw door zijn vader betrokken boerderij, destijds Prinsengracht 47.

Ter afronding van dit artikel zijn hieronder enige genealogische gegevens van de familie Bogaard vermeld, waarbij Jan Bogaard, die aan de Prinsengracht boerde, de centrale figuur is.

Probandus¹

Jan Bogaard, geboren op 27 mei 1864 in Heien Boeicop en overleden op 9 oktober 1932 in Krimpen aan den IJssel. Hij trad op 21 september 1893 in Leerbroek in het huwelijk met Deliana Buijserd (1871-1961).

Kinderen

Het echtpaar had acht kinderen:

1. Cornelis (1894-1925);
2. Klaas (1895-1974);
3. Bart (1897-1964);
4. Neeltje Klasina (1898-1979);
5. Maarten (1900-1904);
6. Eimert Cornelis (1902-1966);
7. Maarten (1904-?), en
8. Pieter Marinus (1909-1972).

Ouders

De ouders van Jan Bogaard waren Cornelis Bogaard (1835-1916) en Neeltje Veen ((1839-1917).

Broers en zusters

Cornelis Bogaard en Neeltje Veen hadden zestien kinderen, van wie er vijf maar enkele maanden oud werden. Het ging om:

1. Elizabeth (1863-1937);
2. De al eerder vermelde Jan (1864-1932);
3. Merrigje (1865-?);
4. Bartje (1866-1928);
5. Maarten (1867);
6. Kaatje (1868-1906);
7. Bart (1870);
8. Maaïke (1871-1952);
9. Bart (1872);
10. Cornelia (1873-1962);
11. Neeltje (1874-1917);
12. Bart (1876);
13. Geertje (1877-?);
14. Bart (1878-1943);
15. Maria (1880), en
16. Maria (1881-1964).

1931: Door het geboomte “aan den einder” is de oude hofstede van de gebroeders Coop en Kees Oosterom zichtbaar. Op de palen van het toegangshek stond “Het Eind”. De boom rechts op de voorgrond markeert de uitrit van de “Fruit- en eierenhandel G.C. Terlouw en Zonen”.

Het zal wel eeuwig een raadsel blijven wat de leden van de familie Bogaard er in lang vervlogen tijden toe heeft bewogen zo uitgebreid te poseren. Een ding is zeker: het moet een wel heel bijzondere gelegenheid zijn geweest, getuige ook de gelaatsuitdrukking van de man met de hoge hoed.

“En daar was Engel Erkel trots op, trots zo een boer maar trots kan zijn op peerd, tuig en gerij”. Dit is een citaat uit de bekende raamvertelling¹ “De barre winter van negentig” van Herman de Man (Woerden, 1898); Schiphol (vliegcramp), 1946). Deze foto laat zien dat het citaat ook gold voor de boerenfamilie Bogaard.

¹ Probandus = iemand wiens afstamming in zowel mannelijke als vrouwelijke lijn wordt aangetoond met een kwartierstaat.

¹ Raamvertelling = verhaal dat dient tot omlijsting van verschillende geschiedenissen, die door de in het verhaal optredende personen achtereenvolgens worden verteld. Een van de meest beroemde raamvertellingen is de “Decamerone” van de Italiaanse schrijver en dichter Boccaccio (1313-1375).

Een gedicht over Ameide...

Samen met zijn plaatsgenoot Joost de Jonge, een kunstschilder, bracht ons lid Henk van Loenen uit Vianen enige tijd geleden een bezoek aan de oude algemene begraafplaats aan de J.W. van Puttestraat in Ameide. Dit bezoek inspireerde hem tot het volgende gedicht:

Ameide

*Wij komen te laat, de namen
zijn niet meer te lezen, zo oud en verweerd
zijn de stenen. Hier ergens moeten ze liggen,
bij botjes, hun kiezen en tanden,
hun praatjes, verzonken in de verzande
archieven van ruimte en tijd. Ameide,
het groeten over en weer in de avond,
de werklui hoog op de oever,
de schipper die uitvaart, het roepen.
Dat wat voorbijgaat, steeds onderbroken,
voor altijd onaf, zo moet het
zijn, de mateloosheid in elke seconde
en alles ten slotte op weg naar een einde.*

Juliën Holtrigter

Juliën Holtrigter

De in Vianen geboren en getogen Henk van Loenen is een gepensioneerde tekenleraar, die bekendheid geniet als dichter en beeldend kunstenaar. Hij publiceerde onder het pseudoniem Juliën Holtrigter vier poëziebundels bij uitgeverij "De Harmonie", maar durfde zich pas "dichter" te noemen na een positieve recensie over zijn vierde bundel ("Het feest van de schemer").

Enkele jaren geleden werd hij winnaar van de van de tweede editie van de Turing Nationale Gedichtenwedstrijd. In de Amsterdamse Stadschouwburg ontving hij bij die gelegenheid als prijs een bedrag van tienduizend euro uit handen van juryvoorzitter Gerrit Komrij, een inmiddels overleden "Dichter des Vaderlands". De tekst van het winnende gedicht is hiernaast afgedrukt.

Onder de Sterren

*Onder de sterren geslapen. Lang in de tijd
liggen kijken, in de ijlende, krijsende ruimte.
De vreemde vreugde die dat ondenkbare schept.*

*Ik zag een foto die iemand vanuit een kuil had genomen.
Uitzicht vanuit een graf, stond eronder. Je zag
een stuk van de hemel en de dunne kruinen van bomen.*

*Ik denk aan mijn vader, heel ver van huis, niet meer
bij machte terug te keren.
En aan mijn ex die ik plots bij mijn tandarts aantrof
boven mijn wijdopen mond, mooier en harder dan ooit,
met een slang in haar hand om het gruis en het vocht
weg te zuigen. Daar lag ik.*

Ik zou zo graag licht willen reizen, met in mijn rugzak
niet meer dan wat kleren, een veldfles, een pen
en papier.

Henk van Loenen

Stolpersteine, wat zijn dat?

Hieronder treft u de tekst aan van een presentatie, gehouden door Cees Broekman, de secretaris van onze vereniging.

Stolpersteine is een project van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig (1947, Berlijn).

Stolpersteine zijn vierkant, goudkleurig en liggen tussen het plaveisel in tien Europese landen. Deze Stolpersteine herinneren aan de verdrijving, deportatie en vernietiging van joden, zigeuners, politiek vervolgd, homo-seksuelen en Jehovah's getuigen tijdens de nazidictatuur. Door de steentjes te leggen voor de laatste zelfgekozen woonplaats van de vele slachtoffers wil de kunstenaar de herinnering aan hen levend houden.

De Stolpersteine, in het Nederlands kunnen we dit vertalen als 'Struikelstenen', zijn bedoeld om mensen over de namen van de slachtoffers te laten 'struikelen', althans in figuurlijke zin, met hart en ziel. Op elk steentje, voorzien van een messingplaat, staan de naam, geboortedatum, sterfdag en plaats van overlijden van het slachtoffer. In Nederland werd in 2007 in Borne (Overijssel) de eerste 'Struikelsteen' gelegd. Inmiddels zijn 'Struikelstenen' te vinden in ondermeer Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Hilversum, Eindhoven, Rozendaal, Vianen en Herwijnen.

Op donderdag 4 juli 2013 werden de 'Struikelstenen' voor Mozes en Alberdina Salomon in Vianen gelegd. Voorafgegaan door een korte herdenkingsbijeenkomst in de voormalige synagoge aan de Bakkerstraat, waarna om 09.00 uur de 'Struikelstenen' werden gelegd bij Voorstraat 1. Het was een project van leerlingen van het Oosterlicht College, waar ook groep 8 van de Christelijke Basisschool De Rank later zich bij had aangesloten. De leerlingen leverden een bijdrage aan de herdenkingsbijeenkomst en mevrouw Navah-Tehila, Rabbi van de Joodse gemeente in Utrecht, las een Joods gedicht voor.

Er bestaat grote interesse voor het leggen van deze stenen¹. Op het ogenblik moet zeker rekening worden gehouden met een wachttijd van zes tot zeven maanden. Een steen te laten leggen kost ongeveer € 120,00. Het bestuur van de Historische Vereniging

Ameide en Tienhoven heeft besloten om in navolging van andere plaatsen de mogelijkheid te onderzoeken of ook in Ameide deze 'Struikelstenen' kunnen worden geplaatst. De locatie in Ameide voor de "Struikelstenen" is Voorstraat 2. Hier leefde het echtpaar Meijer dat in op 14 mei 1943 in Sobibor om het leven werd gebracht.

Wij hebben bericht ontvangen dat plaatsing in Ameide op de rol staat voor het voorjaar van 2015. Wij zoeken nog sponsors voor dit project.

Demnig aan het werk in Kampen op 21 april 2011.

¹ In april 2013 waren er op circa duizend locaties meer dan 40.000 'Struikelstenen' geplaatst.

Ameide en Tienhoven¹

Ameide "wat me aan een knipprent deed denken"

(uit Herman de Man zijn boekje
'Hollanders komt naar de wateren')

Van links naar rechts: de burgemeester van Ameide en Tienhoven J.C. de Ridder, de burgemeester van Vianen en Lexmond G.B. Pellikaan en de burgemeester van Meerkerk en Nieuwland A. Berends.

G. B. Pellikaan²

Ameide en Tienhoven met Herlaer moet je als een eenheid zien, zowel bodemkundig als historisch. Dit Trio geeft een zeer bijzonder karakter aan het landschap, zowel in het heden als in het verleden. Bodemkundig valt het speciale karakter al dadelijk op. Een groot kleidek hoger dan de rest van de Alblasserwaard met sterk zavelige³ delen wijst op sterk fluviale afzettingen⁴. Het normale veenpakket met wat overstromingsslib aan de oppervlakte is hier wel aanwezig, maar is bedekt met een hier en daar zware rivierafzetting. Het terrein ligt hier dan ook duidelijk hoger en het gebruik van de bodem was ook anders dan elders, omdat de bodemsoort zowel als de hogere ligging dit mogelijk maakten. De verklaring van deze merkwaardige geologische situatie ligt in de invloed van de Lek. Oorspronkelijk was de Lek waarschijnlijk een veenstroom, zoals de Giessen en de Alblas, waar dus nog geen bovenwater door stroomde.

Rond het begin van onze jaartelling, of iets vroeger, wanneer de Kromme Rijn en de IJssel ondieper worden door verzanding, zoekt het water een nieuwe geul vanaf Klaphek en het veenstroompje wordt afwatering van de Rijn met de gevolgen van dien. De Lek wordt vanaf die tijd een volledige rivier en het oorspronkelijke veenwatertje gaat meedoen aan erosie, uitschuring met bochtenvorming, maar ook met

eb en vloed. Nu was er vanaf het tegenwoordige Meerkerk al een veenwatertje door Broek, dat in de buurt van Ameide in de Lek kwam. Wat gebeurde er nu? Het vloedwater kwam naar binnen en zette bij de monding van het Broeksewater veel slib af. Doordat de monding zich steeds meer naar het oosten verplaatste begon de afzetting eerst bij Tienhoven en later steeds verder naar de richting van het tegenwoordige Ameide.

Zo was er in de loop van misschien duizend jaar een hele plaat ontstaan die de grondslag vormde van de tegenwoordige hogere gronden van Tienhoven en Ameide. Het vloedwater ging vrij diep naar binnen en de daardoor ontstane klei-afzettingen zijn tot diep in Broek nog waar te nemen, overal langs het oude watertje. Totdat, omstreeks 1280, de bedijkingen kwamen langs de rivieren en het Broeksewater werd afgedamd, liep het bedoelde water via de tegenwoordige Prinsengracht naar de Lek.

Kennelijk zijn de hoge gronden van Tienhoven vanuit de Lek het eerst ontgonnen, zo omstreeks 1100. Vele van deze hoge gronden hebben een enigszins afwijkende verkaveling, omdat de afwatering daar eenvoudiger was. Deze ontginning liep tot aan de tegenwoordige Tiendweg. Ten westen van Ameide lag het lage land van Liesveld, hier had ook ontginning plaats. Het Aaksterveld werd ontgonnen vanuit Broek tot de Kleine Vliet. Aan de Oostzijde van de Broekseweg ontstond de polder tussen de Oskamsloot en Oskampervliet.

Toen de dijken werden aangelegd, moest er gezocht worden naar nieuwe afwateringsmogelijkheden. Men zocht dit langs de Tiendwegen door de Kleine en de Grote Vliet, terwijl de rest van de Broekse polders via de Rijgersvliet het zocht in de richting van den Dool en eerst natuurlijk, later kunstmatig lozing vond in de bovenloop van de Giessen (na 1400 met molens)

¹ Dit artikel verscheen eerder in *Onze streekhistorie*, Bijdragen over de historie van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, deel 3 (1973).

² De heer Pellikaan (Goudriaan, 1 maart 1902 – Vianen, 28 juni 1982) was burgemeester van Vianen en Lexmond van 1949 tot 1967. Hij was van origine leraar geschiedenis en aardrijkskunde en in 1949 medeoprichter van de Historische Vereniging Het Land van Brederode.

³ Zandig.

⁴ Rivierslib.

bij den Dool. Volgens Herman de Man was de Lek nogal dynamisch in de buurt van Ameide en Tienhoven, Hij zegt zo mooi 'de Lek kronkelt zich daar als een nij-dige paling in z'n kanis'. Zo was het ook, want aanhoudend werd hier de stroomdraad, d.i. de lijn van de snel-

ste stroom, verlegd en dat gaf allerlei problemen.

De oevers werden dan hier en dan weer elders afgekalfd en pas toen de mens de natuur ging overheersen door betere hulpmiddelen kwam er een meer statische toestand.

Zo liep de eerste dijk van Ameide tot Sluis noordelijker. De Oude Dijk, nu een straatje, is nog een oud stuk, maar van hier is de tegenwoordige dijk nieuw, althans niet oorspronkelijk. De nieuwe dijk tot Sluis was oorspronkelijk de Kweldam.

Deze dijk heeft altijd veel te verduren gehad, omdat de rivier hier een bocht maakt, waardoor de dijk niet volledig vat kon krijgen op het water. Zodoende werd Sluis (oorspronkelijk Kostverloren) altijd een bedreigde plaats. In deze hoek zijn dan ook enkele doorbraken geweest.

Hetzelfde zien we ook bij het 'Kersbergse veer', waar de rivier ook weer zo'n bocht naar het zuiden maakt en waar de dijken ook meermalen bezweken. Ook bij het dijkvak ten zuiden van Alblasserdam zien we in verband met de mogelijkheden van een Noordweststorm zo'n gevaarlijke plek, met vele doorbraken (de laatste nog in 1953).

Na deze geologische, morfologische⁵ en waterstaatkundige inleiding iets meer over de historie van dit gebied.

Misschien wat spijtig voor Ameide, maar waarschijnlijk is de nederzetting van Tienhoven ouder dan die van Ameide. Historische schriftelijke bewijzen daarover zijn er niet, maar bij de restauratie van de kerk en toren van Tienhoven kwamen merkwaardige bouwfragmenten te voorschijn. Hierbij bleek dat het waarschijnlijk is, dat hier nog Karolingische invloeden aanwezig zijn. In een artikel van Professor ter Kuile worden deze invloeden duidelijk gesteld. Dit zou betekenen dat er al in de negende of tiende eeuw een kapel geweest zou moeten zijn. Nogmaals, het is een sterk vermoeden, maar als het werkelijk waar is, wat ik niet kan beoordelen, dan is Tienhoven heel oud. Alleen kwam de naam Tienhoven toen ongetwijfeld niet voor, want deze dateert uit de ontginningsperiode, dus uit omstreeks 1250. Toen werden hier door de Heer, wie dit dan ook geweest mag zijn, tien hoeven, elk van zestien morgen, uitgegeven.

Merkwaardig is dat deze kleine nederzetting Tienhoven altijd een zelfstandig kerkdorp is gebleven, terwijl het bijna tegen het groter wordende Ameide aanligt. Vele andere kleine kerkelijke kernen verdwenen immers. Ik denk hierbij aan het kerkje in Achthoven, halverwege Lexmond en Ameide, zo ongeveer waar nu Van Bruggen woont, en aan het kerkje in Helsdingen waar het middeleeuwse gebouwtje nog staat. Het kapelletje van Tienhoven is maar nauwelijks aan het geweld van het water ontkomen. De speciaal verzwaarde bocht in de dijk wijst er op dat de rivier met haar grillige stroomverleggingen de kerk gevaarlijk bedreigd heeft.

Over Herlaer, dat eigenlijk bij Tienhoven behoort, straks meer.

Gaan we eerst eens naar Ameide. Wat is eigenlijk de oorzaak van het ontstaan van dit merkwaardige stadje?

De oudste gegevens vinden we in de z.g. 'Memoriale Adelboldi' van 1021 die ongeveer in 1250 zijn opgesteld. Hierin komen voor, zeven grote leenmannen van het Sticht. Een daarvan is de 'signifer episcopi Trajectensis'. Deze signifer, d.i. Banierdrager, was de Heer van Goor, uit Overijssel, terwijl hij leenhouder was van Ameide.

We weten dat hij in 1258 door de bisschop aan de dijk is gezet, maar hij heeft ongetwijfeld enkele tientallen jaren hier in Ameide als leenman van de Bisschop rechten gehad. Als banierdrager was hij in tijden van oorlog veldheer van zijn meester de Bisschop. Er moet natuurlijk een oorzaak geweest zijn waarom de Bisschop een banierheerschap combineerde met het leenrecht van Ameide. Die reden was er ook. De Bisschop had belang bij krachtige figuren op de grenzen van zijn invloedssferen. Holland drong namelijk steeds verder met zijn invloed naar het Oosten, daarom werden Amstel, Woerden, Montfoort en ook Ameide belangrijke steunpunten.

Na 1258 vinden we plotseling een andere banierheer, de Heer van Herlaer. Dit geslacht komt uit de omgeving van Den Bosch, waarschijnlijk hebben ze iets met de Gemeente Varik te maken gehad, want het wapen van Varik is met de drie getongde leeuwenkoppen gelijk aan dat van Herlaer.

In deze tijd heeft Herlaer hier al grote invloed. Hij ondertekent mede in 1277 het handvest over het maken van de Dijk om de Alblasserwaard en doet dit namens Ameide, Tienhoven en Meerkerk. Na Arnoud van Herlaer vinden we in ongeveer 1290 een zekere Dirk van Herlaer.

In zijn tijd worden hier de 'Lombarden' genoemd-handelslui, die vooral in de grensstreken van de rechtgebieden (tussen Utrecht en Holland) neerstreken en daar het economisch leven mede een basis gaven. In Vianen is heden nog steeds een Lombardstraat, herinnerend aan deze merkwaardige handelslui uit de Middeleeuwen.

Ameide heeft naast een strategische basis ongetwijfeld een handelsbasis in haar ontstaan. De nederzetting rondom Sluis zal wel mede beïnvloed zijn door het graven van de nieuwe uitwatering van de Zede

⁵ De vorm van het landschap en de processen die bij de vorming een rol spelen.

rikvelden. De Zouwe watergangen werden gegraven rondom 1360. Eeuwenlang is dit een uitwateringspunt gebleven, na 1400 met talrijke molens. In deze tijd, rond 1300, krijgt Ameide ook stadsrechten van Dirk van Herlaer. Deze handvesten (rechten en plichten van de burgers) zijn vroeg voor deze streek (Vianen 1336, Hagestein 1382). De oorspronkelijke stadswallen zijn verloren gegaan. Wel zijn rond 1330 nieuwe rechten vastgelegd, deze verwijzen naar de eerdere, maar zijn toch niet oorspronkelijk (volgens mr. B. J. L. Baron de Geer in verslagen en mededelingen van oud Ned. recht).

Het hoofdstramien van de nederzetting is al in de Middeleeuwen bepaald, met dien verstande dat de Broekse watergang nog doorliep tot in de stad en er een dam lag als afscheiding met de Lek. Eeuwen lang nog liep de voorhaven tot aan waar nu de achterkant van het stadhuis is. De dijk liep waar nu de Oudendijk is tot de hoek van de tegenwoordige Dam en verder noordwaarts tot de smid; dan volgde de eigenlijke Dam en de waterkering liep dan voor langs de westelijke rij huizen tot waar nu de garage is en vervolgens westwaarts.

Schepen kwamen tot aan de achterkant van het tegenwoordige stadhuis. De oostelijke bebouwing van de Dam stond op de dijk.

De stad is wel versterkt geweest met wallen en waarschijnlijk grachten met drie toegangen (poorten), respectievelijk aan de west- en oostzijde en daar waar de Broekse watergang in de stad kwam, dus ergens op de tegenwoordige Prinsengracht.

Over de naam Ameide bestaat geen zekerheid. Veronderstelden we vroeger dat de naam afgeleid kon worden van mond (Muider meide) van de A(water), dus van de Broekse watergang, zoals IJmuider dus; later hebben deskundigen op taalgebied hun mening gegeven, die neerkomt op afleiding van Hamyke, wat in de middeleeuwen voorkomt als grens, als slagboom. Hier zou Ameide van afgeleid kunnen zijn.

We kunnen dus nog uit twee mogelijkheden kiezen. Ook ten opzichte van de oorsprong van het wapen zijn er enkele onzekerheden, maar waarschijnlijk is toch wel dat dit wapen, drie banen van blauw op zilver veld, afkomstig is van de eerste heren, nl. die van Goor, want die voerden hetzelfde wapen. Wel is merkwaardig dat dit wapen ook voorkomt als gemeentewapen van Kruiningen. Nu blijkt dat er even voor 1300 een dochter van Dirk van Herlaer huwt met een Hugo van Kruiningen. Zij zou ter herinnering aan haar stamhuis de wapens gegeven hebben aan Kruiningen. Voorlopig houden we de afkomst van het Gemeentewapen dus op de invloed van de heren van Goor. De helmtekens waren oorspronkelijk twee armen met in elke hand een paardenpoot. Daar heeft men in de loop der eeuwen een hertengewei van gemaakt.

De Herlaers hadden hun bezittingen z.g. te Vaenleen (als Vaan- of Banierdrager). Ook zij gedroegen zich wel eens als allodiale Heren, d.w.z. als zelfstandige Heren, maar toch werden ze telkens op de vingers getikt door de Bisschop. Meestal werd dit misverstand dan opgelost, doordat de Herlaers hun goed opdroegen aan de Bisschop en het dan weer in leen terug kregen. Zo was dan weer aan het principe van

erkenning voldaan. De Herlaers komen in officiële stukken als medeondertekenaars herhaaldelijk voor en ook op de slagvelden lieten ze zich niet onbetuigd. Als wapen voerden ze, zo zagen we hierboven, de drie rode, getongde leeuwenkoppen met groe-

ne kroon op een gouden veld. In de dertiende eeuw trouwt een Herlaer met een dochter uit het Huis Noordeloos, nl. met Heilwich van Arkel van de Grotewaard. We zien nu dat vrouw Heilwich de Arkelse kantelen meebrengt naar Herlaer en zo ontstaat het wapen dat de Herlaers later altijd voeren: Rechts boven en links beneden de Rode Leeuwenkoppen en links boven en rechts onder de Rode Arkelse kantelen. De laatste herinneringen hieraan waren tot voor kort nog aanwezig op de ingangshekken van Herlaer en op de oude koorbanken uit de kerk die nu, naar ik meen, in het Gemeentehuis zijn ondergebracht.

In 1388 wordt Ameide bij een Arkels conflict betrokken. Kort tevoren waren twee dochters uit het geslacht Herlaer getrouwd met resp. Hendrik en Johan van Vianen. Daar Herlaer geen zonen had, was deze huwelijksverbintenis duidelijk een vergroting van de macht van Vianen, wat niet bepaald overeenkwam met de idealen van de Heer van Arkel.

We zaten in deze tijd midden in de Arkelse oorlogen en toen er een incident ontstond in Meerkerk, waar enkele onderdanen van Arkel werden vermoord, had je de poppen weer aan het dansen. Arkel neemt wraak en valt Ameide aan dat deerlijk verwoest en geplunderd wordt terwijl het kasteel wordt bezet. Ook Vianen wordt bedreigd, maar intussen heeft Hendrik van Vianen maatregelen getroffen en hij verjaagt de Arkelse troepen. Er schijnt een bloedige veldslag geweest te zijn in Lakerveld met als resultaat dat de Arkels terugtrokken en ook Ameide en Herlaer weer moesten verlaten. In het begin van 1400 sterft het geslacht Herlaer in de mannelijke linie uit en wordt de man van de oudste dochter Heylwich, namelijk Hendrik van Vianen, Heer van Ameide en Herlaer. De dochter uit dit huwelijk trouwt in 1414 met Walraven van Brederode en zo komt er bij de dood van Hendrik van Vianen in 1418 weer een nieuw geslacht, Brederode, dat de heerlijke rechten bij erfopvolging behoudt tot 1684.

Daarna komen door erfopvolging drie Heren van het geslacht Lippe als soevereine Heren van Vianen en Ameide tot 1725. In dat jaar worden alle rechten van Vianen en Ameide verkocht aan de Staten van Holland.

Kastelen of ruïnes daarvan hebben ons altijd bezig gehouden. Ze kunnen zo heerlijk onze fantasie in werking stellen. Dat zouden we ook kunnen doen

rond het kasteel Herlaer. Laten we uit alle verhalen en historische gegevens proberen het meest waarschijnlijke weer te geven.

Dat er een kasteel geweest is en al heel vroeg, is een vaststaand feit. Waar het gestaan heeft, weten we zeker en dat weet ieder in Ameide en Tienhoven ook. Dat de Herlaers daar eenmaal hebben gewoond, weten we ook zeker.

In 1266 wordt dit geslacht hier voor het eerst genoemd. Zoals we boven al opmerkten, kwamen deze heren uit het Brabantse, uit de omgeving van Den Bosch. Het verhaal gaat, dat Jan van Herlaer een moord op den heer van Boxel op zijn geweten had en daarom het Brabantse land moest verlaten. In elk geval was hij verwant aan de heren van Varik en Poederrooien, wat blijkt uit het familiewapen. Zij zouden de goederen en rechten van Ameide en Tienhoven gekocht hebben, maar dat is niet te bewijzen. Wel waren ze al spoedig belangrijke figuren, wat blijkt uit het Banierschap van de Bisschop. Toch waren ze vrije allodiale heren, wat blijkt uit de onderhandelingen in 1312 met de Bisschop. Pas dan aanvaardden ze de leenroerigheid van het Bisdome.

We kennen een Arnoud van Herlaer, een Dirk van Herlaer, een Gerrit van Herlaer, en een Agnes, die een grote rol gespeeld heeft als hofdame van de Hollandse Graaf Willem II, dus al omstreeks 1250.

We memoreerden boven al een huwelijk van Maria van Herlaer met Hugo van Kruiningen en een huwelijk van een Herlaer met Heilwich van Arkel.

Later, omstreeks 1400, komen nog drie broers Herlaer voor onder de rijkste ingezetenen van Gorcum. Zij spelen een belangrijke rol in het conflict tussen Willem en zijn vader Jan van Arkel.

Ongetwijfeld hebben de eerste Herlaers hier het kasteel gebouwd en dat is een sterk huis geweest zoals bijna alle adellijke huizen in die tijd.

Om een indruk te geven van hoe het geweest kan zijn, worden hier enkele afbeeldingen bijgevoegd, afbeeldingen die ik vond in het met de hand geschreven boek van circa zeshonderd bladzijden van de hand van mr. P. van der Schelling, 1747, ter ere van het 25-jarig huwelijk van zijn vriend Arnoud Leers, toenmalig heer van Ameide.

Dit boek alleen zou de moeite waard zijn om er een apart artikel aan te wijden. Het is eigendom van de heer mr. van der Lee te Rotterdam, tegenwoordig eigenaar van het Huis Jaarsveld en landerijen aldaar en van Herlaer en van moederszijde afstammende van de families van Eeten en Verhagen - heren van Herlaer en Jaarsveld.

Het eigenlijke, feestelijk uitgevoerde werk, dat door mr. van der Schelling werd opgedragen aan de familie Leers in 1747, is nog aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Voor de bedijking stond het grachtwater in open verbinding met de Lek, wat de strategische waarde van het kasteel verhoogde. Dit verandert na 1277 en sedert schijnt er een verbinding met de Lek gebleven te zijn, want de gracht bleef tot in de achttiende eeuw sterk reageren op de Lekstanden. Dit kan natuurlijk ook het gevolg geweest zijn van kwelwater, want in de ondergrond komen daar zandplaten voor die verbinding hebben met de rivier. Het kasteel is in de loop der eeuwen herhaaldelijk

verbouwd, moest hersteld worden en veranderde ook van doelstelling. Immers werd de verdedigingsfunctie in de loop der eeuwen steeds minder. Van vestingwerk wordt het steeds meer een woonhuis en de woonfunctie gaat meer prevaleren.

Wanneer de Herlaers uitsterven rond 1400 en de Brederodes heren van Ameide worden, wordt het kasteel steeds meer een dependance, het zal nog wel eens bewoond zijn geweest, maar was toch geen zetel meer van de 'Heren'.

We zien het van Kasteel langzamerhand worden tot een herenhuis. De heer van den Bergh laat in 1730 de

Het Huis van Ameide.

ruïnes opruimen en op de oude historische plaats een deftig 'Herenhuis' bouwen. De resten hiervan en van de grachten hebben de ouderen onder ons nog gezien voordat in de dertiger jaren de tegenwoordige behuizing werd gebouwd. Van der Schelling

geeft een uitvoerige beschrijving van de verkoop van de heerlijkheid met de behuizing en landerijen in 1729. De Staten van Holland, die in 1725 alle bezittingen van de Soevereine Heren van der Lippe (die het weer van de Brederodes hadden geërfd) hadden gekocht voor de som van bijna negenhonderdduizend gulden, gingen uitverkoop houden van alle bezittingen van den Lande van Vianen en Ameide. Amaliënstein met circa vijftig morgen werd gekocht door de heer Daniel van Hamel, Lexmond door de heren van der Pijl.

Heykoop met de Laanhoeve door van Noorle (later geërfd door Floris Adriaan van Hall), Meerkerk werd eigendom van de familie Schimmelpenninck; Noordeloos van de Gorcumse familie van Barneveld.

Langerak kwam in 1737 weer in handen van de van Boetzelaars, de visserij van het territoire van Vianen tot de Galgensloot bij Ameide werd in eeuwigdurende erfpacht uitgegeven aan Dirk den Hartogh in Vianen, later in Lexmond (Deze visserij met enkele uiterwaarden werd later in de Napolitaanse tijd eigendom en bleef in deze familie tot 1928).

Ameide werd gekocht door Arnout van den Bergh en zijn vrouw Margaretha van Eyck voor de som van f 40.000,-.

Na de verkoop in april 1727 dreigt er een kink in de kabel te komen. De erfgenamen van de van der Lippe betwisten de rechten van de Staten van Holland. Na talrijke wederzijdse brieven en beschuldigingen wordt eindelijk de koop officieel bekrachtigd met de acte van 1729. Nadat de Heer van den Bergh eerst hulde en Manschap heeft betoond en de Leeneed aan de Staten is afgelegd, kan tenslotte de Verly acte getekend worden in 1730.

De Heer van den Bergh heeft dus nu Herlaer met 22 mergen lands en nog eens negen mergen, het Tienhovense- en Termeijseveer, de visserij voor beide plaatsen op de Lek tot de Galgensloot bij Sluis, de korenmolen, de tiendrechten (kooortien, krijtende tienden (klein vee), de

hoortien en het kapoenengeld, enz.. Verder het recht van aanstelling van een vertegenwoordiger in het waterschap, het recht van approbatie (aanstelling van een predikant gezamenlijk voor Ameide en Tienhoven), het recht van benoeming van schoolmeester, koster, voorzanger (deze drie ambten in één hand) en doodgraver.

Het is begrijpelijk dat er voor één en ander, vooral voor het innen van de tienden en veergelden, een behoorlijke organisatie nodig was.

Arnout van den Bergh maakte al spoedig een testament, waarin hij bepaalde hoe het na zijn dood moest gaan met de heerlijkheden. Hij had geen kinderen, maar wel twee nichten, die vermaakte hij alles. Ze waren beiden getrouwd en zo kregen hun mannen, resp. Arnoud Leers en Francois van der Hoeven, elk een deel. Leers kreeg Ameide met Herlaer en Van der Hoeven Tienhoven, met alle heerlijke rechten. Heel wat is er te doen geweest voordat alle vergunningen voor deze splitsing in orde waren. Pas in 1745 is alles geregeld. Hier vinden we dus de splitsing van de heerlijkheden Ameide en Tienhoven.

In de jaren 1730 had Arnout van den Bergh het nieuwe huis nog laten bouwen, zodat Leers een voor die tijd riant huis in zijn bezit kreeg met lommerrijke dreven en plantagiën.

Het zou onmogelijk zijn om in het bestek van dit artikel uitvoerig in te gaan op allerlei details rondom de koop en splitsing van de heerlijkheden, maar ze leren ons wel dat de beslommingen en moeilijkheden vroeger niet veel minder waren dan tegenwoordig. Tenslotte wil ik met U nog even terug naar de ontwikkelingen van het stadje zelf. We stonden even stil bij de vermoedelijke oorzaken van de stichting en verdiepten ons even in de primaire bestaansmogelijkheden.

Ameide werd enkele malen betrokken bij het krijgsumoer. Allereerst in 1388-1390 in de Arkelse oorlogen. Weinig last schijnt het gehad te hebben van de Gelderse invallen na 1500 en dat terwijl de meeste dorpen vooral in het oosten van de Waard daar zwaar onder leden.

Ook de Tachtigjarige Oorlog was hier weinig spectaculair, vooral ook omdat de hoge gronden waarop de nederzettingen lagen weinig last van het water hadden dat in deze tijd bijna regelmatig het land overspoelde.

⚔ Ameide werd enkele malen betrokken bij het krijgsumoer. Allereerst in 1388-1390 in de Arkelse oorlogen. Weinig last schijnt het gehad te hebben van de Gelderse invallen na 1500 en dat terwijl de meeste dorpen vooral in het oosten van de Waard daar zwaar onder leden.

In 1642 wordt het stadhuis gebouwd op de Dam, voor die tijd en ook voor onze tijd nog een uniek gebouwtje in de stijl van de zeventiende eeuw (zie IJsselstein). De eerste steen werd gelegd door de zoon van Johan Wolferd van Brederode, Hendrik, zes jaren oud.

De gedenksteen, aan dit gebeuren herinnerend, staat nog in de westgevel, terwijl de voorgevel boven de monumentale ingangspartij versierd is met de wapens van Johan Wolferd van Brederode (de rode Leeuw met de Barensteel) en van zijn vrouw Louise Christine van Solms-Braunfels. De rode Leeuw van Brederode is ook nog het Gemeentewapen van Tienhoven. Het heraldisch schild met de kop van het everzwijn herinnert aan het embleem van de Brederodes, wat ze naast hun familiewapen ook dikwijls voerden. Het is ook het gemeentewapen van Lexmond geworden en komt op vele historische stukken voor. Meestal met de spreuk 'Etsi mortuus erit' (na de dood brand ik nog). De Zwijnenkop staat namelijk boven brandende takken.

De Gouden Eeuw was welvarend en Ameide had mede door haar los- en laadgelegenheden een bijzondere positie in het midden en het noorden van de Waard. Naast de landbouw en veeteelt in het achterland ontwikkelde zich in deze tijd de riet- en griendhoutcultuur met verwerking en verkoop in de stad of directe omgeving. Het is met de achttiende eeuw de tijd van de grote ruime huizen langs de haven, die later werd gedicht, waarbij de dijk werd verlegd tot achter de huizen aan de oostkant (achter de Drukkerij van Crezé).

Toen ons land 'reddeloos' scheen in 1672, gingen de troebelen ook niet geheel buiten Ameide om. De prins, Willem III, had verschillende schansen laten bouwen o.a. in Bodegraven, aan de Vlist, had Nieuwpoort laten versterken en op het laatste moment ook nog, al was het dan een primitieve, schans bij Sluis laten maken.

De Fransen maakten een omtrekkende beweging, omdat ze Vianen wilden mislopen en trokken van Gorcum langs de Zouwendijk naar Sluis, waar ze op een kleine bezetting stuitten die na verraad werd verrast. Ameide werd bezet, maar de troepen trokken al gauw over de rivier in de richting Jaarsveld, waar het kasteel Veldenstein werd verwoest. In het volgende jaar (1673) kwamen ze terug, bezetten de kerk, verbrandden enkele molens bij Sluis, vorderden voedsel

voor mannen en paarden en trokken weer af. En dit terwijl er een duidelijke overeenkomst was getekend tussen Willem III en een Franse generaal dat de Fransen de vrije Soevereine landen van Vianen en Ameide als neutraal zouden beschouwen.

Overigens stonden de Fransen niet alleen in het erkennen van de Soevereine rechten van de Landen van Vianen en Ameide.

Wanneer namelijk de Staten van Holland de bezittingen in 1725 overnemen van de van der Lippe's en onder ede verklaren de soevereine rechten van deze gebieden te zullen eerbiedigen, zien we dat langzamerhand in de achttiende eeuw de laatste soevereine rechten worden aangetast en hoewel de Staten zich noemden 'Staten van Holland en West-Friesland en Soevereinen van Vianen en Ameide' wordt deze verhouding zeer verstoord door het ondermijnen van de oude privileges.

Pas als er in 1795 een nieuwe staatkundige indeling wordt gemaakt, waarbij deze landen worden ingedeeld bij het 'Departement van de landen van de Maas', komt er nog een laatste stuip trekking om de oude zelfstandigheid weer terug te krijgen. De rekesten naar Den Haag helpen niet en node legt men het moede hoofd neer. Overigens waren er in deze vroegere Soevereine landen nog al wat Patriotten, die zich jaren hadden geërgerd aan het regentenregiem en hulp voor een beter bestuur verwachtten van buiten. Vanuit Vianen werden zelfs patriottische aanvallen gedaan op Leerdam, Cuilenburg, Meerkerk en andere plaatsen. Ook Ameide had zijn patriotten onder de welgestelde bevolking.

Hoe Fransgezind Ameide overigens was, blijkt in 1812, wanneer Napoleon en zijn vrouw een tocht maken in Holland en de dijk te Ameide zullen passeren.

De bevolking maakt erebogen en nog heden ten dage kan men op de zolder van het stadhuis een plank vinden van circa vier meter lang, waarop in grote letters is geschilderd 'VIVE L'EMPEREUR et L'EMPERATRICE' (Leve de keizer en de keizerin). De keizer was in een slecht humeur, toonde niet de minste belangstelling en reed onverstoord verder. De erepoort werd afgebroken en de plank met opschrift zo goed mogelijk maar niet al te zichtbaar opgeborgen op de zolder. Wanneer in 1813, met grote vreugde, Oranje wordt binnengehaald wordt hij omgekeerd en vormt onzichtbaar een deel van de zolder. Maar hij ligt er nog. En toch is Ameide een mooi stadje met waardevolle historische herinneringen met een rijk verleden.

Naschrift

De redactie tekent het volgende aan bij de inhoud van het artikel van de heer Pellikaan:

1. In het artikel passeren verscheidene personen en gebeurtenissen de revue, die eerder in het Nieuwsblad werden belicht. Het gaat hierbij onder andere om de volgende edities:
 - 2004-II: "De Kapel van Tienhoven";

- 2005-IV: "Gezicht op de ruïne van 't huis te Ameide", "Abraham Rademaker en het huis te Herlaar", "Roelant Roghman en zijn tekeningen van Herlaar", "De herkomst van de heren van Herlaer" + "De Herlaars: van Brabantse tot Gelderse adel";
- 2006-I: "Kastelenkwesitie";
- 2007-I: "De Brederodes van Bolswaert in Ameide";
- 2007-IV: "Johan Wolfert van Brederode, Heer van Vianen, Ameide, Voshol, Noordoos, Cloetinge, Haaften, Herwijnen, Helouw, Velsen en Nyeveld, Burggraaf van Utrecht";
- 2009-I: "Arnout Leers, heer van Ameide, schepen van de stad Rotterdam en directeur van de Levantsche handel. Een biografie";
- 2010-IV: "De verkoop van Herlaar aan mr. Jan Wijnand Ram op 3 oktober 1785" + "Daniel Gerard van der Burgh (1755-1825)";
- 2011-IV: "Enkele grepen uit de geschiedenis van de Ambachtsheerlijkheid Tienhoven" + "Heren en Vrouwen van Ameide, Tienhoven en Herlaer".

2. Floris Adriaan van Hall, die door een erfenis eigenaar werd van uitgebreide bezittingen in Heien Boeicop, werd in 1791 als telg van een bekend patriciërs geslacht in Amsterdam geboren en overleed in 1866 in 's-Gravenhage. Hij werd in 1856 in de adelstand verheven en mocht zich sindsdien Baron van Hall noemen. Van Hall speelde in de periode 1842-1861 een belangrijke rol in de landspolitiek, eerst als minister van Justitie en later als minister van Financiën. Er is in Hei- en Boeicop een straat naar hem genoemd (de F.A. van Hallstraat).
3. De splitsing van de erfenis van Arnout van den Bergh (1669-1733) voltrok zich op een wat andere wijze dan de heer Pellikaan in zijn artikel weergeeft. De erflater had namelijk in zijn testament bepaald dat na het overlijden van hemzelf, zijn vrouw Margaretha van Eyk (1674-1734) en zijn ongehuwde oudste zuster Anna (1667-1745) de heerlijkheden Ameide en Herlaer zouden toevallen aan zijn neef Arnout Leers, terwijl zijn nicht Johanna Leers Tienhoven in eigendom zou verwerven. Arnout was getrouwd met Christina Uijlenbergh; zijn zuster was de vrouw van mr. François van der Hoeven.
4. Bijna twee eeuwen lang ging men ervan uit dat Keizer Napoleon in 1812 op zijn tocht naar Amsterdam via de Lekdijk langs Ameide en Tienhoven is gereden. De laatste jaren wordt met "een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid" aangenomen dat dit niet het geval is geweest.
5. Het stadhuis is gebouwd in 1644. De eerste steen is niet gelegd door de zoon van Johan Wolfert, maar door Hendrik van Brederode van Bolswaert, drossaard van Ameide.

Alblasserwaarders op de wolvenjacht

G. den Hartog

In het oud archief van Nieuwpoort vinden we een bijzonder document dat we hier in zijn geheel overnemen.

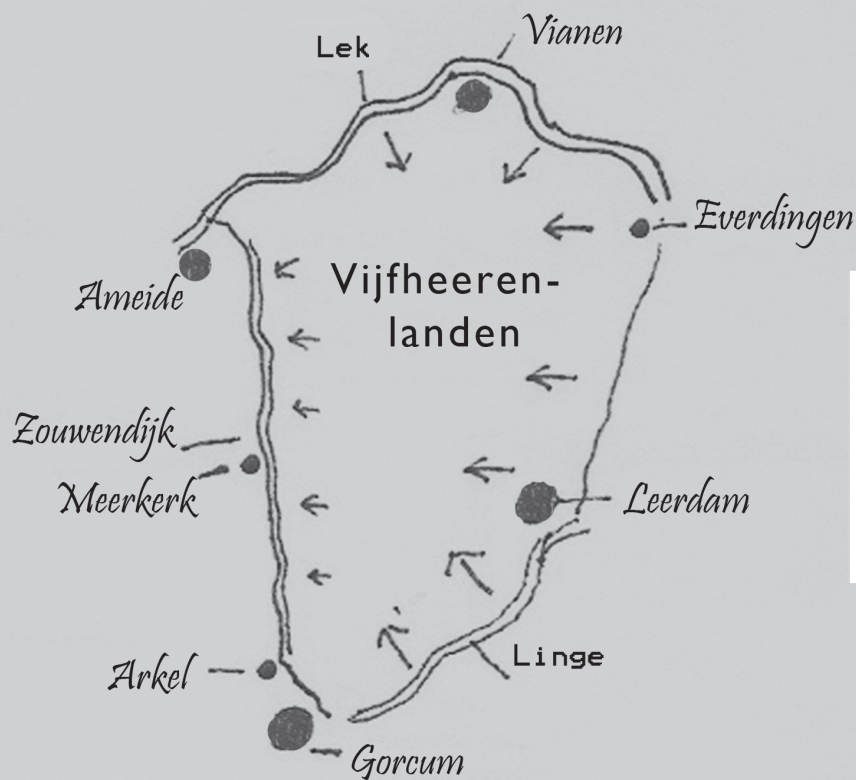
Oud archief Nieuwpoort nr. 61

Eersame wijze voorsienighe ende zeer discrete naer alle behoorlicke salutatie t' uwer Ed. Dient deesen omme die zelfde te adverteren dat wij onderschrevenden mit die von Gorchem, Vianen, Hagesteyn, Everdingen ende Leerdam opten 5de deser tegenwoordiger maent tot Meerkerck vergadert zijn geweest ende aldaer mitten anderen overdragen ende geresolveert omme mit meenichte van volck die wolffen die inde lande boven de Souwendijck hen onthouden ende dagelicxs groote schade aen de beesten ende andere have doen, te soecken ende te jaegen, op datmen die mochten vanghen ende ombrengen. Ten eijnde die verdere schade ende zwaricheijt die bij 't voort genereren vande voorseijde wolffven den landen geschapen zoude zijn over te comen, in tijts mach werden geprevenueert ende verhoet ende daertoe dach geraempt op Sondaghe naestcomende, wesende die XV e Aprilis XV ende negentich ende omme tselfde te moegen effectueren zijn alle d'ingesetene vanden landen verseijd zoo boven als beneden den Souwendijck gelegen opgeboden ende verwittigt omme hen tegens den voorseijde dach gereet te houden ende als bij elck tot sijne gedestineerde plaetse te erscheinen.

Ende zullen die van Alblasserwaert den Souwendijck houden ende de zelfden besetten vande Ameijde aff tot Arckel opten Dam toe ende zijn bescheijden daer op te compareren ten voorseijde daghe ten opgonck vander sonne, Waer toe overmits die grootte lenckte veel volcx sall moeten werden gebruijckt. Ende zoo uwer Ed. mede inden Alblasserwaert gelegen is ende onse naebuereen zijt zouden wij onderscreven int vriendelijck versoucken die goede handt daer mede aen te willen houden ende schicken die borgers ende inwoenders van uwer Ed ten voorseijde daeghe goets tijts tesvooren mede opte voornoemde Souwendijck tot assistentie van die voorseijde van Alblasserwaert. Ende voor d'interest die zijluijden in heure beesten ende anders zouden hebben te verwachten ten waere die wolffven vermelt ofte verjaecht worden. Dit doende

zult ons vrientschap ende uwer Ed. eenen vorderlicken dienst doen. Ende zijn bereet 't selfde in gelijcken ende meerdere zaecken tegens uwer Ed. ter gelegender tijt wederom te verschuldighe hier mede. Eersame wijze voorsienighe ende zeer discrete goede vrunden ende naebuereen Godt almachtich bevolen mit haesle uuijt Dordrecht deesen X e Aprilis XVC 't negentich Uwer Ed. goede vrunden ende naebuereen dijkgrave ende Hooge - dijkkeemraden van Alblasserwaert

Het stuk eindigt met de handtekeningen van de dijkgraaf en drie hoogheemraden. Deze brief was een oproep van het hoogheemraadschap, dat in die tijd gezeteld was in Dordrecht, aan het bestuur van Nieuwpoort, als onderdeel van een rondschrijven aan alle magistraten in de Alblasserwaard. We lezen dat er op 5 april 1590 te Meerkerk een vergadering plaatsvond van diverse autoriteiten uit de huidige Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden met het doel de bestrijding van een wolvenplaag ten oosten van de Zouwendijck. In haast werd op 10 april het schrijven opgesteld. De plaatselijke besturen werden opgewekt op zondag 15 april zoveel mogelijk weerbare mannen bij zonsopgang op de Zouwendijck te laten verschijnen, om die dijk te bezetten vanaf Ameide tot de dam te Arkel. Ondanks het feit dat de wolf de stamvader is van de hond, die de mens door de eeuwen heen grote diensten heeft bewezen, had hij een bijzonder slechte reputatie zoals uit veel volksverhalen en sprookjes blijkt. Deze reputatie is niet evenredig met de werkelijke schade die het dier veroorzaakt. De wolf is een cultuurvlieder die de mens bij voorkeur uit de weg gaat. Het liefst houdt hij zich op in uitgestrekte dun bevolkte natuurgebieden. Hij jaagt in roedels en kan grote afstanden afleggen. Soms echter verscheen hij, vooral 's winters door honger gedreven, dichtbij de bewoonde wereld en vond dan een gemakkelijke prooi bij de boerderijen en dat betekende vroeger voor de kleinschalige bedrijven een fikse schadepost. Daarnaast werd hij gehaat als concurrent van de mens bij het jagen op jachtwild. Het meest zal zijn reputatie van verscheurend roofdier te wijten zijn aan het incidenteel aanvallen en doden van mensen. In ons geval ging het niet om een incident maar hadden de wolven zich kennelijk gevestigd in de Vijfheeren-

Jachtgebied drieffjacht op wolven op 14 april 1590.

landen waar ze *'dagelicxs groote schade aan beesten (koeien) ende andere have doen'*. Zoekende naar literatuur kreeg ik door bemiddeling van de Openbare Bibliotheek te Gorinchem een overdruk van het hoofdstuk 'Wolven in Nederland' uit het boek 'De Wolf' door O. Okarma. Uitg. De Kei Amersfoort anno 2000. De schrijver stelt dat de wolf in het verleden beschouwd werd als een symbool van het kwaad en daarom fel werd vervolgd. Aanvankelijk met vangkooien en vangkuilen, strikken, klemmen en giftig aas. Vanaf ± 1400 , toen ze in de kustprovincies al niet meer voorkwamen, werden drieffjachten gehouden, vaak over grote gebieden met talrijke deelnemers. De tactiek was de dieren op te jagen naar een rivier waar ze in schuiten of op de oever werden opgewacht. Als wapens werden knuppels, netten en honden gebruikt. Bij de opkomst van het jachtgeweer (± 1600) werd deze methode steeds doeltreffender (evenals de individuele jacht) en ging de wolvenstand sterk achteruit.

Rond 1590 was er in en rond het gewest Utrecht nog sprake van een wolvenplaag, mogelijk in de hand gewerkt door de Tachtigjarige Oorlog. Menselijke slachtoffers waren zeldzaam. De schrijver vermeldt uit 1588 het verscheuren van een *'jonck schamel meysken'* en in 1726 de verwonding van een 83-jarige man bij Maastricht, die met een sikkels de aanvallende drachtige wolvin wist te doden. Ernstiger was de dood van elf kinderen in 1810/11 in Noord-Limburg. Mogelijk was hier echter sprake van hondsdolheid. Naar aanleiding daarvan werden grote drieffjachten gehouden met soms duizenden deelnemers. Het resultaat was toen vrijwel nihil. Daarna is de wolf slechts incidenteel waargenomen tot aan het eind van de negentiende eeuw. Waarschijnlijk betroffen het zwervers uit de Ardennen of de Eifel waar hij zich langer heeft gehandhaafd.

Deze informatie is zeer verhelderend voor de omstandigheden die geleid hebben tot de oproep van het toenmalige hoogheemraadschap. Het is duidelijk dat de wolvenplaag in het Utrechtse zich had uitgebreid naar de Vijfheerenlanden. Volgens de geest van de tijd kwamen de autoriteiten daar tot een krachtvolle reactie. Om begrijpelijke redenen werden de Alblasserwaarders daarbij uitgenodigd, die graag hun medewerking gaven om uitbreiding naar hun gebied te voorkomen. We kunnen aannemen dat in Meerkerk werd besloten een grote drieffjacht te houden, waarbij de inwoners van de Vijfheerenlanden de dieren zouden opdrijven naar de Zouwe, ze het water zouden injagen en waar ze door een cordon van Alblasserwaarders moesten worden gedood. Vanaf Sluis bij Ameide tot de dam te Arkel is $\pm 12,5$ km. Een effectief cordon vergde dus zeer veel mensen, die kennelijk slechts op zondag beschikbaar waren. Het feit dat de inwoners bereid waren eventuele religieuze bezwaren op zij te zetten en hun enige vrije dag op te offeren tekent het belang dat aan de zaak werd gehecht.

Helaas hebben we niet kunnen vinden hoe de jacht is afgelopen. In elk geval zijn ons geen verdere meldingen van optreden van wolven in de omgeving bekend. In Europa is de wolf door toedoen van de mens verdrongen naar het oosten en noorden, plus enkele onherbergzame gebieden in Italië en Spanje. Gelukkig wordt er tegenwoordig veel gunstiger over het dier gedacht en probeert men ze te beschermen en nieuwe leefgebieden voor hen te openen. Er is zelfs sprake geweest om de wolf te herintroduceren op de Veluwe. Dit is echter geen reële optie. Wel lezen we in de Dordtenaar van 23 april 2002 dat voor het eerst sinds 150 jaar een roedel wolven zich in Duitsland heeft gevestigd.

Enkele grepen uit de geschiedenis van de firma Kruijt

Hans van den Heuvel

In dit blad ¹ is vanuit verschillende invalshoeken al enkele malen gewag gemaakt van de oprichting, het bestaan en de beëindiging van een onderneming in het centrum van Ameide, die menigeen nog kent als de “N.V. Veevoeder- en Meelfabriek voorheen Firma A. Kruijt”. Verreweg de meeste oud-werknemers van de fabriek, die voor het merendeel afkomstig waren uit Ameide en Tienhoven, zijn niet meer onder ons. Dat geldt niet voor de op 16 februari 1924 in Ameide geboren Peter van Bruggen, met wie ik eerder dit jaar sprak in zijn woning aan de Prinses Marijkeweg in zijn geboorteplaats.

De geboren en getogen Ameidenaar bleek een ideale gesprekspartner te zijn, niet in het minst vanwege zijn zeker voor een negentigjarige uitstekende geheugen. Zo kan hij zich nog goed herinneren hoe hij in 1938 als veertienjarige in de fabriek aan de slag ging: “ik begon als zakkenstopper voor een stukloon van anderhalve cent en werd later inpakker bij de veekoeperpers. Er werd toen van ’s morgens half zeven tot ’s avonds zeven uur gewerkt. Op zaterdag hielden we er om vijf uur mee op. Toen bij een inspectie bleek dat ik niet ouder dan veertien jaar was, werden mijn

werktijden aangepast. Maar bij het bereiken van de zestienjarige leeftijd werd ik weer volledig ingezet”.

“Later heb ik in zowel de veevoederfabriek als de meelfabriek allerlei werkzaamheden verricht – ook als molenaar, hoewel ik daar niet voor opgeleid was. Zo ging dat bij Kruijt. Uiteindelijk nam ik de vrachtverdeling over van Peet Brouwer. Dat werk deed ik vanuit het kantoor, waar meester Will, een van de onderwijzers van de christelijke lagere school, voor de oorlog de lonen in contanten uitbetaalde”.

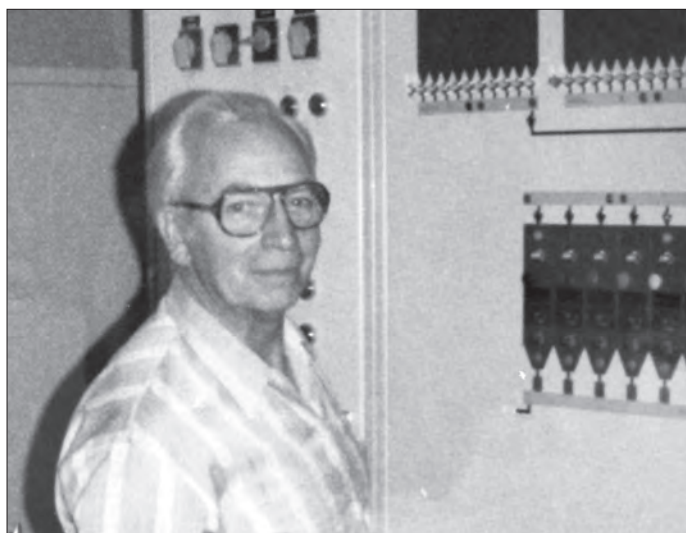
Peter van Bruggen werkte bij de veevoeder- en meelfabriek van 1938 tot 1987 – een periode van bijna vijftig jaar dus, die werd onderbroken door een gedwongen tewerkstelling in Nazi-Duitsland gedurende de Tweede Wereldoorlog. Wanneer hij op die tijd terugblijkt, overheerst een gevoel van tevredenheid: “ik heb er altijd met plezier gewerkt. Kruijt was een goede werkgever, ook in sociaal opzicht, die bijvoorbeeld als een van de eersten personeelsreisjes organiseerde. Daar komt bij dat vrijwel alle werknemers in Ameide en Tienhoven woonden, elkaar meestal goed kenden en dus niet te beroerd waren om elkaar bij te springen, als dat nodig was”.

Uit zijn woorden kan worden opgemaakt dat het personeel van Kruijt een eenheid in verscheidenheid vormde; met andere woorden: er waren vertegenwoordigers (zoals Jan van der Ham en Gerrit Vroon), administratieve krachten, molenaars, chauffeurs, rijders en andere werknemers, maar de onderlinge verhoudingen waren goed en de scheidslijnen niet scherp.

Het staat hem ook nog helder voor de geest dat Adrianus (Janus) Kruijt (1872-1950), de stichter van de onderneming, tot op latere leeftijd op gezette tijden een kijkje kwam nemen in de fabriek: “de oude Kruijt had een kruidenierswinkel achter op het latere fabrieksterrein. Je hoorde hem van verre al aankomen, omdat hij altijd met een grote sleutelbos rammelde. Het was een aardige man, die voor iedereen belangstelling had”.

De negentigjarige laat er geen twijfel over bestaan dat de onderneming groot geworden is door toedoen van Cornelis Anthonij Marius (Anton) Kruijt (1899-1986), de zoon van Janus Kruijt: “hij was een groot

¹ = de edities 2010-II, 2011-I, 2013-III en 2014-I.

Peter van Bruggen bij het bedieningspaneel van de silo's in de meelfabriek.

zakenman, die de dingen meestal eerder en scherper zag dan anderen en het aandurfde om – ook in technisch opzicht – nieuwe wegen in te slaan, waarbij hij ook over de grens keek. Kruijt behoorde tot de notabelen, ook door zijn uiterlijke verschijning. Hij reed altijd in grote auto's en was een van de eersten die een "snoek" (een Citroen-DS) kocht".

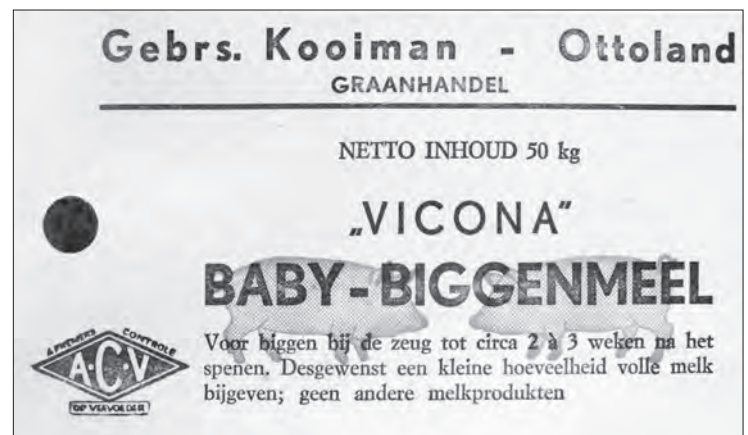
Peter van Bruggen was ook getuige van de bouw van de twee niet alleen grote, maar – zeker naar de destijds geldende normen – ook hoge "bloemfabrieken" in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw, waarbij twee gediplomeerde molenaars (Jan Miltenburg uit Schalkwijk en de van de Rotterdamse fabriek Meneba afkomstige Duitser Vogt) een belangrijke rol speelden. "De meelproductie werd steeds verder opgevoerd met de Lubro in Utrecht en Do Schat in

Utrecht en Zeist als grootste klanten", zo vervolgt hij. "Dat leidde tot de invoering van een continuïdient, waarbij er in drie ploegen werd gewerkt: van 's ochtends zes tot 's middags twee uur, van 's middags twee tot 's avonds tien uur en van 's avonds tien tot 's ochtends zes uur. Er werd op zaterdag tot 's avonds twaalf uur doorgewerkt. Het was alleen op zondag stil in de fabriek".

Hij schat dat er een halve eeuw geleden zo'n veertig tot vijftig mensen bij Kruijt in dienst waren, van wie verreweg de meesten bij de meelfabriek betrokken waren. De productie van veevoeder vond toen overigens al plaats in Ottoland, nadat er een samenwerkingsverband was aangegaan met het bedrijf van de gebroeders Kooiman.

De bouw van de nieuwe meelfabriek in de jaren zestig.

Label voor zakken biggenmeel.

Deze foto van Anton Kruijt en zijn jongste zoon Henk werd bijna een halve eeuw geleden gemaakt ter gelegenheid van de feestelijke ingebruikneming van een moderne tapperij in de meelfabriek.

Aan het eind van zijn verhaal haalt Peter van Bruggen niet zonder nostalgie herinneringen op aan een vorm van bedrijvigheid, die destijds onlosmakelijk verbonden was met de activiteiten in de veevoeder-

en meelfabriek aan de Benedendam: de aanvoer van graan vanuit zeeschepen in de haven van Rotterdam naar “het Haventje” van Ameide. “De gebroeders Arie en Daam Westerhout hebben in de loop der jaren met hun schepen (de “Vertrouwen I”, “Vertrouwen II”, “Cornelia Maria”, “Arma” en “V IOS” = varen is ons streven) duizenden tonnen graan vervoerd. De lading werd op de Loswal overgeheveld in het “dumpie” (= de dumpauto) van Kruijt en dan naar de fabriek gebracht. Dat is allemaal verleden tijd. Het is wel heel erg stil geworden aan de Lek”.

Wie overigens mocht denken dat de Kruijten alleen maar belangstelling hadden voor de productie van veevoeder en meel, heeft het niet bij het rechte eind. Het tegendeel is het geval: ze waren in maatschappelijk en ander opzicht ook actief betrokken bij de gang van zaken in de lokale gemeenschap.

Zo behoorde Janus Kruijt in 1918 tot de oprichters van de Coöperatieve Boerenleenbank Ameide en Tienhoven en was hij vanaf de oprichting tot 1939 bestuurslid. Ook werd hij in het voetspoor van zijn vader Andries Kruijt (1830-1910) in 1927 lid van de gemeenteraad van Ameide. Janus Kruijt was van liberalen huize.

Zijn zoon Anton volgde hem in 1939 op als lid van het bestuur van de Coöperatieve Boerenleenbank Ameide en Tienhoven en was van 1962 tot 1970 bestuursvoorzitter. Verder was hij in 1945 een van de oprichters en de eerste voorzitter van de Algemene Sport-Vereniging Ameide (A.S.V.A.).

Henk Kruijt (1933-1978), de tweede zoon van Anton, werd in 1970 als opvolger van zijn vader lid van het bestuur van de Rabobank Ameide, zoals de vroegere

Daan Viergever vult zakken in de oude veevoederfabriek: een foto uit het eind van de jaren vijftig.

Ameide, februari 1973.

Met ingang van 1 jan. j.l. is de naam van ons bedrijf veranderd in Meelfabriek A.Kruyt B.V., ook de N.V. Alvee werd in een B.V. omgezet.

Tegelijk met deze naamsverandering heeft de heer H.A.Kruyt het bedrijf, met inbegrip van Alvee, van de heer C.A.M.Kruyt overgenomen.

Daar wij deze veranderingen niet onopgemerkt voorbij willen laten gaan, nodigen wij U uit op vrijdag 16 februari a.s. om 8 uur n.m. aanwezig te zijn in restaurant "Brughuis" te Meerkerk.

De commissie.

- *Linksboven: Jan Miltenburg was de bedenker en uitvoerder van tal van technische verbeteringen in de installaties van de meelfabriek.*
- *Midden: Leen Streefkerk aan het werk bij de veekoekenpers.*
- *Onder: Vlnr.: Willem de Goeij, molenaar Paul Vogt en Anton Verwolf.*

De foto's zijn gemaakt in het eind van de jaren vijftig.

Boerenleenbank inmiddels was gaan heten. Hij was bestuursvoorzitter van 1976 tot aan zijn overlijden.

Het geslacht Kruijt

In het eerste deel van dit artikel is al vermeld dat Adrianus (Janus) Kruijt de grondlegger was van het bedrijf dat later zijn naam droeg. Ik volgde het spoor terug naar zijn oudst bekende voorvader en kwam zodoende terecht bij de op 21 januari 1703 in Capelle aan de IJssel gedoopte en daar op 15 december 1777 overleden Klaas Jansz Kruijt. Hij trad op 18 februari 1725 in de toen nog zelfstandige gemeente Kralingen in het huwelijk met de in Zevenhuizen geboren en op 17 februari 1780 in Capelle aan de IJssel overleden Annetje Ariens Stobbe.

Het echtpaar had een Jan geheten zoon, die op 27 januari 1726 in Capelle aan de IJssel werd gedoopt en op 26 januari 1800 in Ouderkerk aan de IJssel overleed. Hij was de echtgenoot van de op 25 oktober 1739 in “Ouderkerk op d' IJssel” ter wereld gekomen en op 27 november 1800 in “Capelle op d' IJssel” gestorven Hendrina Baanen, met wie hij op 20 februari 1757 in Ouderkerk aan de IJssel in de echt was verbonden.

Jan Kruijt en Hendrina Baanen hadden een zoon, die op 4 november 1764 in Ouderkerk aan de IJssel werd gedoopt en als Andries Jansz Kruijt door het leven ging. Hij was bouwman, assessor (= wethouder in een gemeente ten plattelande), schepen, plaatsvervangend schout en hoogheemraad in Heukelum, waar hij op 19 augustus 1834 overleed. Hij trouwde op 26 augustus 1787 in Oosterwijk (bij Leerdam) met de op 22 juli 1764 in Kedichem geboren en op 22 maart 1808 in Heukelum overleden Aafje Stek, wier vader Adriaan Stek te Oosterwijk het ambt van schout bekleedde.

Terzijde: volgens de overlevering zou een telg van het geslacht Kruijt als hoofdofficier in de rang van majoor in de Grande Armee alle veldtochten van Napoleon hebben meegemaakt, met inbegrip van de rampzalig verlopen inval in Rusland (1812), waarvan hij anders dan ontelbare anderen ongedeerd zou zijn teruggekeerd. Ik ben er jammer genoeg niet in geslaagd deze illustere figuur te traceren.

Andries, de zoon van Andries Jansz Kruijt en Aafje Stek, werd op 17 april 1796 in Heukelum geboren en stierf op 19 oktober 1882 in Meerkerk, alwaar hij koopman en kastelein was geweest. Hij trad op 2 februari 1820 in Meerkerk in het huwelijk met de daar op 24 januari 1797 geboren en op 25 oktober 1853 overleden Hermina Susanna van Kooten. Het echtpaar had elf kinderen, die – met uitzondering van de in Hagestein ter wereld gekomen tweede zoon – in Meerkerk werden geboren en van wie er vier op jeugdige leeftijd overleden. Het betrof:

1. Andries, geboren op 4 april 1820 en op 14 mei 1824 in Meerkerk overleden;

2. Jan, geboren op 15 juli 1822 (zie verder bij de vijfde generatie);
3. Cornelis, geboren op 6 september 1823 en op 17 november 1823 in Meerkerk overleden;
4. Andries, geboren op 10 mei 1825 en op 3 november 1825 in Meerkerk overleden;
5. Aafje Dirkje, geboren op 7 oktober 1826;
6. Cornelia Teuntje, geboren op 15 december 1828. Zij trouwde op 1 april 1853 in haar geboorteplaats met de omstreeks 1819 in Giessendam geboren Cornelis Stijnis, zoon van Flip Stijnis en Hilligje Bons;
7. Andries, geboren op 11 april 1830 (zie verder bij de vijfde generatie).
8. Elizabeth, geboren op 8 augustus 1831 en op 20 oktober 1831 in Meerkerk overleden;
9. Cornelis, geboren op 3 januari 1834;
10. Adrianus, geboren op 1 maart 1835, en
11. Antonie, geboren op 2 februari 1839 (zie verder bij de vijfde generatie).

Na het overlijden van Hermina Susanna van Kooten hertrouwde Andries Kruijt in 1853 met Heilke Ponne, omstreeks 1813 geboren in Oldenmarkt en overleden op 9 maart 1884 in Meerkerk. Zij was eerder gehuwd geweest met Teunis van Asperen (omstreeks 1806 – 1855).

De vijfde generatie

1. Jan Kruijt trad op 30 augustus 1845 in Meerkerk in het huwelijk met de daar op 28 mei 1816 geboren Johanna Stek, dochter van Jan Stek en Teuntje van der Heiden. Hij overleed op 6 juni 1853 in Ameide. Zijn weduwe hertrouwde op 12 maart 1857 in Meerkerk met de in 1815 geboren Lourens van Delsen.
2. Andries Kruijt was broodbakker, eerst in Meerkerk en later in Ameide, waar hij ook in koloniale waren handelde en in 1891 lid van de gemeenteraad werd. Hij overleed daar op 5 oktober 1910. Andries Kruijt werd op 23 februari 1856 in Meerkerk in de echt verbonden met de daar op 14 oktober 1829 geboren en op 2 maart 1901 in Ameide overleden Pietertje Elizabeth Wink, dochter van Andries Wink en Aaltje Groen. Andries Kruijt en Pietertje Elizabeth Wink hadden tien kinderen, die allen in Ameide het levenslicht aanschouwden, van wie er vier – in alle gevallen in hun geboorteplaats - jong overleden:
 1. Andries Jan, geboren op 22 mei 1857;
 2. Aalbert, geboren op 27 januari 1859 (zie verder bij de zesde generatie);
 3. Cornelis, geboren op 16 maart 1862 (zie verder bij de zesde generatie);
 4. Arie, geboren op 3 januari 1863 en overleden op 27 mei 1864;
 5. Hermina Susanna, geboren op 27 mei 1864 en overleden op 5 februari 1867;
 6. Aaltje, geboren op 25 februari 1866 en overleden op 28 januari 1867;

Personeelsfoto, zittend vlnr.: Jan de Boef, Leen Streefkerk, Bertus Pijn en Peter van Bruggen.
 Staand, vlnr.: Piet de Vries, Omar Ramdani, Bart Rijnhout, Kees Versluis en Jos Vermeulen.
 Op de cabine, vlnr.: Jan Blok, ?, en Eef van Ooijen. De foto is gemaakt in het eind van de jaren zestig.

7. Hermina Susanna, geboren op 14 januari 1868. Zij trad op 24 december 1896 in het huwelijk met de op 14 juli 1870 in Lopik geboren Marius van Wagenveld, zoon van Gijsbert Johannes van Wagenveld en Maria de Wilgen;
 8. Arie, geboren op 9 augustus 1869 (zie verder bij de zesde generatie);
 9. Pieter Johannes, geboren op 6 april 1871 (zie verder bij de zesde generatie), en
 10. Adrianus, geboren op 9 november 1872 (zie verder bij de zesde generatie).
3. Antonie Kruijt, de jongste zoon van Andries Kruijt en Hermina Suzanne van Kooten, trad op 25 oktober 1861 in Leerdam in het huwelijk met de op 12 februari 1838 in Leerbroek geboren Maaïke Kortlever, dochter van Jan Kortlever en Cornelia Kloek. Antonie overleed op 11 juli 1923 in Lexmond, zijn vrouw overleed daar op 23 januari 1911.
- Het echtpaar had zeven kinderen, die allen in Lexmond werden geboren:
1. Andries, geboren op 10 juli 1862 en in zijn geboorteplaats overleden op 12 maart 1863;
 2. Hermina Cornelia, geboren op 10 februari 1864 en in Leerbroek overleden op 9 februari 1894. Zij trad op 12 december 1884 in Lexmond in het huwelijk met de op 21 december 1862 in Leerbroek geboren Jan Veen, zoon van Pieter Veen en Neeltje Donk. Na het overlijden van zijn vrouw hertrouwde hij op 25 oktober 1894 in zijn geboorteplaats met de in 1869 geboren Alida Hendrika Donk. Jan Veen overleed op 27 maart 1930 in Leerbroek.
 3. De op 12 september 1865 geboren Hermina Susanna trouwde op 11 oktober 1889 in haar geboorteplaats met Pieter Wiggelinkhuizen, op 4 december 1865 in Leerbroek geboren als zoon van Everardus Wiggelinkhuizen en Jenneke den Hartog;
 4. Andries, geboren op 2 april 1868 (zie verder bij de zesde generatie);
 5. Jan, geboren op 3 september 1870 (zie verder bij de zesde generatie);
 6. De op 18 november 1873 geboren Aafje trad op 7 december 1893 in haar geboorteplaats in het huwelijk met de op 11 augustus 1866 in Nieuwland geboren Dirk Donk, zoon van Teunis Donk en Jezijntje den Ottelander. Beiden overleden in Lexmond; de vrouw op 1 augustus 1916, de man meer dan 22 jaar later, te weten op 30 september 1938.
 7. De op 3 februari 1877 geboren Hendrika werd op 28 februari 1907 in Lexmond in de echt verbonden met de daar op 4 september 1874 als zoon van Herme de Jong en Eigje van der Neut geboren Teunis de Jong. Beiden overleden in 1954; de vrouw op 23 juli in Warnsveld en de man op 5 november in Lexmond.

De zesde generatie

1. Aalbert Kruijt, de op een na oudste zoon van Andries Kruijt en Pietertje Elizabeth Wink, trouwde op 12 mei 1898 in Ameide met de daar op 3 december 1858 geboren Cornelia de Vos, dochter van Willem de Vos en Grietje Koetsier. Uit het huwelijk werd op 16 september 1898 in Ameide een dochter geboren, die Pietertje Elisabeth werd genoemd. Zij trad in haar geboorteplaats tweemaal in het huwelijk: op 11 oktober 1922 met de omstreeks 1900 in Alblasterdam geboren Gerard Jacobus de Zwart (ouders: Jacobus de Zwart en Maria Verboom) en op 3 maart 1927 met de omstreeks 1897 in Maasland geboren Johannes Christiaan Pijn (ouders: Frederik Pijn en Cornelia van der Kaaden). Haar eerste man overleed in 1927, haar tweede man net als zijzelf in 1937. Uit het eerste huwelijk werd op 30 november 1923 in Ameide een zoon geboren, die net als zijn vader Gerard Jacobus heette. Hij overleed op 29 oktober 2005 in Nieuwegein en behoorde tot de eerste leden van onze vereniging. De ouders van Pietertje Elisabeth Kruijt overleefden haar: haar vader stierf op 2 maart 1946, haar moeder op 22 februari 1944; beiden in Ameide.
2. Cornelis, de op Aalbert Kruijt volgende broer, huwde op 21 mei 1891 in zijn geboorteplaats met de op 17 februari 1867 in Groot-Ammers geboren Ruberta Helleman, dochter van Hubertus Helleman en Klazina Ooms. Uit dit huwelijk werd op 24 december 1897 in Leerdam een zoon geboren, die de naam Pieter Engelbertus kreeg (zie verder bij de zevende generatie).
3. Arie, de op twee na jongste zoon, trouwde op 15 mei 1896 in zijn geboorteplaats met de op 20 maart 1871 in Tienhoven (ZH) geboren Maagje van den Berg, dochter van Arie van den Berg en Annigje Versluis. Hij was onderwijzer te Dordrecht.
4. Pieter, de op een na jongste zoon, huwde op 4 oktober 1900 in zijn geboorteplaats met de daar op 27 maart 1877 geboren Cornelia Antonia de Jong, dochter van Pieter Gerardus Johannes de Jong en Susanna Adriana Verstegen. Het echtpaar had twee kinderen, de op respectievelijk 28 januari 1901 en 13 september 1902 in Ameide geboren Pietertje Elisabeth en Pieter Gerardus Johannes. Pieter Kruijt was de eigenaar van een tuinderij in Vleuten bij Utrecht.
5. Adrianus, de jongste zoon, trad op 30 juni 1898 in zijn geboorteplaats in het huwelijk met de daar op 30 juni 1872 geboren Adriana Josina Timmerman, dochter van Cornelis Anthonij Marius Timmerman en Lydia de Jongh. Hij overleed op 6 december 1950 in Utrecht, zijn vrouw was daar al eerder, op 9 november 1941, gestorven. Het echtpaar had twee kinderen, die beiden in Ameide werden geboren:
 1. Cornelis Anthonij Marius, geboren op 8 januari 1899 (zie verder bij de zevende generatie),

Het echtpaar Gerard Jacobus de Zwart – Pietertje Elisabeth Kruijt.

Deze foto werd in 1913 pal voor de oude fabriek annex kruidenierswinkel van Adrianus Kruijt (1872-1950) gemaakt ter gelegenheid van de Onafhankelijkheidsfeesten. De jonge vrouw in een lichte jurk in het midden van het gezelschap is zijn nichtje Pietertje Elisabeth Kruijt (1898-1937).

Adriana Josina Timmerman, echtgenote van Adrianus (Janus) en moeder van Cornelis Anthonie Marius (Anton) Kruijt, was afkomstig uit een voor de toenmalige Alblasserwaard atypisch geslacht, zoals blijkt uit de volgende lijn van afstamming.

Ouders

Cornelis Anthonie Marius Timmerman (Ameide, 16-07-1833; Ameide, 06-02-1890), en Lydia de Jongh (Ameide, 17-02-1834, Ameide, 04-03-1917).

Grootouders

(van vaderszijde):

Cornelis Anthony Timmerman, arts (Barneveld, 13-03-1791; Ameide, 14-09-1861), en Maria Anna van de Kastele (Buren, 25-03-1801; Ameide, 11-12-1839).

(van moederszijde):

Cornelis de Jongh, aannemer (Tienhoven (ZH), 18-07-1799; Ameide, 08-09-1874), en Anna Uyt den Bogaard (Amsterdam, 10-10-1801; Ameide, 17-08-1848).

Overgrootouders

- Van vaderszijde: Johannes Timmerman (Woudrichem, 09-11-1755; Elburg, 17-01-1811), en Grietje Romein (Barneveld, 08-05-1757; ?). Mr. Leonard van de Kastele, rentmeester der Domeinen, baljuw van respectievelijk de Heerlijkheid Warmond en de Graafschap Buren (Oud Beijerland, 16-02-1753; Buren, 27-04-1821)), en Agatha Boer (Warmond, 27-04-1760; Ysselstein, 23-12-1852).

- Van moederszijde: Cornelis de Jongh (Ameide, 03-03-1765; Tienhoven (ZH), 12-10-1811) en Lijsje van Lomwel (Ameide, Tienhoven (ZH), 30-11-1809).

Joost Uyt den Bogaard (? , Heerde, 22-12-1805) en Adriana Stek (Ameide, 03-10-1773, Ameide, 09-03-1863).

Betovergrootouders

- Van vaderszijde: Egidius Timmerman (Haastrecht, 22-03-1723; Woudrichem, 01-09-1791) en

Maria van Dijk (Schoonrewoerd, 04-04-1723; Woudrichem, 22-04-1802).

Cornelis Romeyn (Barneveld, 22-11-1733, Barneveld, 10-07-1807) en

Willemijne Glashorst (Scherpenzeel, 02-03-1732; Barneveld, 23-04-1810).

Ds. Wilhelmina Batholomeus van de Kastele, predikant, laatstelijk te Leiden (Den Haag, 24-12-1724, Leiden, 23-03-1812) en

Wilhelmina van der Meer (Amsterdam, 02-12-1733; Leiden, 27-04-1805).

- Van de andere betovergrootouders, Cornelis Boer en Geertje van der Hang, is uitsluitend bekend dat zij op 17 juni 1745 in Warmond in het huwelijk traden.

- Betovergrootouders van moederszijde: deze tak is in verband met het ontbreken van vol-

doende betrouwbare gegevens niet nader uitgewerkt.

- Betbetovergrootouders van vaderszijde: deze tak is in verband met het ontbreken van voldoende betrouwbare gegevens maar ten dele uitgewerkt.

Johannes Timmerman (Haastrecht, 20-06-1688; Haastrecht, 19-04-1730) en Jacoba Danens (? ; Haastrecht, 23-04-1751).

Johannes van Dijck (Schoonrewoerd, 10-12-1676; ?) en Neeltje Dircksd. (? ; ?).

Lubbert Romeyn (? ; ?) en Grietje van Zanten (Scherpenzeel, 13-02-1698; Barneveld, 16-09-1744).

Gijsbert Glashorst (? ; ?) en Evertje van Twillaer (Scherpenzeel, 01-01-1701; ?).

Leonardus van de Kastele, lakenfabrikant te Den Haag (gedoopt in Den Haag op 3 december 1683 en aldaar begraven op 28 februari 1753) en Clara van der Cool (Delft, 09-04-1686; Den Haag, 22-11-1756).

Willem van der Meer (? ; ?) en Ida Heeling (? ; ?).

- Van de andere betbetovergrootouders zijn geen gegevens bekend.

2. Pietertje Elizabeth, geboren op 5 januari 1907 (zie verder bij de zevende generatie).

Andries, de tweede zoon van Antonie Kruijt en Maaïke Kortlever, huwde op 27 augustus 1897 in zijn geboorteplaats met de daar op 29 december 1867 geboren Maria van Bezooijen, dochter van Peter van Bezooijen en Gerrigje Paardekoper. Beiden overleden in Lexmond: de man op 23 oktober 1936 en de vrouw al veel eerder, op 16 februari 1903.

Het echtpaar had twee kinderen, die beiden in Lexmond ter wereld kwamen: dochter Maaïke op 23 oktober 1897 en zoon Peter Gerrit op 19 augustus 1900. De eerste huwde op 14 augustus 1926 in Lopik met de op 26 maart 1896 in Everdingen geboren Hendrik van Bruchem, zoon van Arie van Bruchem en Anigje van Bezooijen.

Jan, de jongste zoon, werd op 20 december 1923 in zijn geboorteplaats de echtgenoot van de daar op 26 november 1877 geboren Cornelia van Tienhoven, dochter van Gerrit van Tienhoven en Bastiaantje de Jong. Zij was de weduwe van Cornelis Kortenhoeven (1862-1916), met wie ze op 24 oktober 1907 in Lexmond getrouwd was. Jan Kruijt overleed op 27 mei 1950 in Lexmond, zijn vrouw werd daar op 25 mei 1961 begraven.

De zevende generatie

Pieter Engelbertus, de zoon van Cornelis Kruijt en Ruberta Helleman, trad op 20 januari 1927 in Leerdam in het huwelijk met de daarop 5 januari 1898

geboren Dirkje van Kleij (ouders: Eliza van Kleij en Metje Vroege). Beiden overleden in Leerdam: de man op 31 oktober 1977 en de vrouw op 2 februari 1985. Cornelis Anthonij Marius (Anton), de zoon van Adrianus Kruijt en Adriana Josina Timmerman, is gehuwd geweest met de op 23 maart 1899 in Utrecht ter wereld gekomen Wilhelmina Hendrika van Panderen, die op 28 november 1972 in Bosch en Duin overleed. Hij stierf in december 1986 in Utrecht.

Het echtpaar had twee zoons:

1. Adrianus (Eddy) (1937-1981) en
2. Hendrik Adrianus (Henk) (Den Haag, 17 juni 1933; Tienhoven (ZH), 23 juli 1978).

Pietertje Elizabeth, de zuster van Anton Kruijt, trad op 25 september 1930 in haar geboorteplaats in het huwelijk met de omstreeks 1901 in Schoonhoven geboren Geert Bouwmeester, zoon van Gerrit Bouwmeester en Aaltje Slendenbroek. Het huwelijk werd op 9 februari 1962 ontbonden.

De inhoud van dit artikel is mede gebaseerd op informatie- en illustratiemateriaal, dat ter beschikking werd gesteld door de dames Liesbeth Kruijt uit Amsterdam en Cornelia van Veen-Pijn uit Esch (Noord-Brabant), beiden lid van onze vereniging. De eerste is de dochter van Hendrik Adrianus (Henk) Kruyt en Else Ingeborg (Els) van Velthuijsen. De ouders van de tweede waren Johannes Christiaan Pijn en Pietertje Elisabeth Kruijt.

- Boven, vlnr.: Cornelis Anthonij Marius (Anton) Kruijt (1899-1986).
- Hendrik Adrianus (Henk) Kruyt (1933-1978). Bij de inschrijving van Hendrik Adrianus (Henk), de tweede zoon van Cornelis Anthonij Marius Kruijt, in de registers van de burgerlijke stand in 1933 is de naam "Kruijt" onbedoeld veranderd in "Kruyt".
- Gerard Jacobus de Zwart jr.
- Cornelia van Veen-Pijn.

Het fabriekscomplex van "Ranks Meel", de vroegere "fabriek van Kruijt", waar medio 2012 een einde kwam aan de productie.

Fundering op koeienhuiden?

Herman Beckmann

Gerco den Oudsten van Hofstede Makelaardij Meerkerk zond ons een leuk artikel over feiten en fabels over de ‘fundering op koeienhuiden’, met de opmerking; ‘Mochten jullie nog eens aandacht besteden aan bouwgerelateerde zaken, zou het misschien van pas kunnen komen.’ Ik vond dit een interessant verhaal en besloot in de deze materie te duiken. Voor dat ik het wist zat ik in de Utrechtse volksverhalen

De bouw van de Utrechtse Mariakerk

Koenraad van Zwaben was bisschop van Utrecht van 1076 tot 1099. Hij stichtte de vijfde kapittelkerk¹ in Utrecht, de Mariakerk, waarmee het kerkenkruis² rond de Dom voltooid werd. Maar voor het zover was moest Koenraad nogal wat fundatieproblemen oplossen. De bouwlocatie was namelijk een drassig stuk grond met kwelwater, wat niet bevorderlijk was om een goede fundatie te maken. Een Friese aannemer wist echter wel hoe dit varkentje gewassen kon worden, maar wilde hiervoor rijkelijk beloond worden. Nu was Koenraad een type dat goed op de pecunia lette en daarom kocht hij voor aanmerkelijk minder geld de zoon van de aannemer om. Deze vertelde hem dat zijn vader van plan was de fundering op ossenhuiden te bouwen. Met deze wetenschap kon Koenraad de Mariakerk laten bouwen.

Op een dag in 1099 werd de bisschop na het lezen van de mis in de tuin door de op wraak beluste aannemer om het leven gebracht.

Een andere soortgelijke sage is die, dat Koenraad de informatie over de bouwmethode via een bakker van het dochtertje van de aannemer kreeg. Toen de Fries dit hoorde werd hij zo kwaad dat hij zijn

eigen vlees en bloed dood sloeg met een wittebrood van de bakker. Op de Oudegracht 276 in Utrecht was jarenlang een bakkerij genaamd 't Wittebrootskint gevestigd.

Pieter Saenredam

In het Rijksmuseum in Amsterdam hangt Pieter Saenredam's schilderij *Het middenschip en het koor van de Mariakerk te Utrecht, gezien naar het oosten*. Het is geschilderd op paneel en meet 121,5 x 95 cm. Saenredam signeerde het schilderij en dateerde het op 29 januari 1641. Liesbeth M. Helmus schrijft in het boek *Pieter Saenredam, het Utrechtse werk*³ over dit schilderij het volgende: ‘Op de linkse pijler op de voorgrond is het stierenreliëf afgebeeld dat hoogstwaarschijnlijk door Jan van Scorel (1495-1562) is ontworpen⁴. Er onder staat een tweeregelig Latijns versje dat betrekking heeft op de problemen die men tijdens de bouw ondervond bij de fundering van de kerk: *accipe posteritas quod per tua [secula narres], taurinis cutibus fundo solidata [collumna est]*, dat in de vertaling luidt: *Hoor, nageslacht, wat je in jouw tijd vertellen zult: met stierenhuiden is deze pijler in de bodem gesteld*.

Constantijn Huygens (1569-1687), hoogstwaarschijnlijk de eerste eigenaar van dit schilderij, schreef in 1649 een vierregelig Latijns gedicht als commentaar op het opschrift onder het stierenreliëf. De tekst luidt in vertaling: *'t is niets, o nageslacht, en het vertellen aan uw tijdgenoot niet waard. Dat deze zuil gesticht is op een bron onder de aard. Van meer belang: de ziel en niet de steen wordt er in dit gewelf. Uit eeuwig bron gesticht door onze Heiland zelf*.

De christelijke boodschap die Huygens aan het monument meegaf, komt ook tot uiting in het schilderij. Het koppel dat hand in hand voor de inscriptie staat, vestigt er op een eerbiedige manier de aandacht op. Over het daadwerkelijk funderen in het verleden met runderhuiden liet de toenmalige Nederlandse minister van VROM Dekker in 2006 het volgende weten aan de Tweede Kamer⁵: ‘De veronderstelling dat

1 Een kapittelkerk of collegiale kerk is een rooms-katholieke kerk die bediend wordt door een kapittel van kanunniken. Deze kanunniken konden geestelijken zijn, maar dat hoefde niet per se. Een kapittel bestuurd naast de betreffende kerk vaak ook grote stukken land en andere kerkgebouwen. In sommige gevallen werd een gedeelte van de bisschoppelijke macht gedelegeerd aan een kapittelkerk. In Nederland was dat bijvoorbeeld het geval vanuit Utrecht aan Leiden, Haarlem en Groningen. Dit was praktisch omdat de afstand tot de zetel in Utrecht relatief groot was.

2 Een kerkenkruis is een groep kerken die samen op een plattegrond een kruis vormen.

3 Uitgave van het Centraal Museum, Utrecht naar aanleiding van de tentoonstelling *Pieter Saenredam, tekeningen van de 17de eeuwse grootmeester van het perspectief*, gehouden in het Centraal Museum, Utrecht van 4 november 2000 tot en met 4 februari 2001.

4 Een fragment van de pilaster met het reliëf en opschrift wordt bewaard in het Centraal Museum in Utrecht.

5 Kamerstuk 29 392 Wijziging van de Woningwet en enkele andere wetten (verbetering naleving, handhaafbaarheid en handhaving bouwregelgeving), beantwoording vraag 3. Overheid.nl (23 januari 2006)

Bij de afbraak van de Mariakerk rond 1815 heeft men nog (tevergeefs) naar de fundering van ossenhuiden gezocht. Na deze zoektocht werd een hardstenen plaat gemaakt die op de Mariaplaats werd aangebracht. Het versje erop luidde:

*Op Ossenvel was Ik gesticht
Zoo als de oudheid hier bericht
Maar toen men mij in deeze tijde
De oude standplaats eens ontzeide
Toen stond ik op een grond van klei
Op geene Wel, noch Ossenhuizen
Zoo als het opschrift wil beduiden
En dus 't verhaal een Fabel zej*

Ook deed het verhaal de ronde dat sommigen als ze hun oor te luister legden tegen een zuil van de Mariakerk, het ruisen van het water of het gehuil van het Wittebroodskind hoorden. Bron: Wikipedia

vroeger op koeienhuiden werd gefundeerd moet ik overigens naar het rijk der fabelen verwijzen, hoewel dit soort verhalen net zo onuitroeibaar blijkt te zijn als de verhalen over vermeende onderaardse gangen in burchten en kloosters. Ten eerste is er voor zover mij bekend in Nederland nog nooit een fundering van koeienhuid aangehouden, terwijl deze huiden door het grondwater uitstekend geconserveerd hadden moeten zijn. In de tweede plaats komt in oude bouwverslagen de zinsnede voor dat de bouw *op huyden is begonnen* hetgeen in Oudnederlands niets anders wil zeggen dan dat de bouw heden is aangevangen. Wel wil het geval dat in Amsterdam enkele panden bekend zijn die *op huyden* zijn gebouwd. Uit onderzoek blijkt dat hiervoor afgedankte scheepshuiden (scheepswanden) zijn gebruikt. De lange planken werden horizontaal neergelegd en een bouwwerk werd daarbovenop gemetseld.

1099 = MXCIX

Identificatie van twee 'onbekende' graven op de *Oude Begraafplaats*

Bram Provoost

Op de oude begraafplaats aan de J.W. van Puttestraat bevindt zich een tweetal graven waarbij op de website van de begraafplaats¹ niet duidelijk is aangegeven wie daar begraven is/zijn. De eerste onder de naam 'PLOOSTER (-)' is een graf met de plaatsaanduiding 1^e rij r 025 en de omschrijving 'niet leesbaar'. Het tweede graf onder de naam 'JONGH (-)' met de plaatsaanduiding 1ste rij r 126 heeft als omschrijving slecht leesbaar, gebroken zerk.

Plooster

Tijdens de werkzaamheden aan het herstel van een aantal oude graven (Nieuwsblad HVAT 2014 nr. 1) heb ik geprobeerd de zeer slecht leesbare teksten toch te ontcijferen. Ten eerste het graf 'PLOOSTER'. Dit gaf met veel moeite en de nodige fantasie het volgende verbrokkelde beeld:

¹ <http://www.online-begraafplaatsen.nl/begraafplaats.asp?command=showbg&bgp=35>

25
HIER RUSTEN
JACO.. W..... PL.OST..
=> JACOBA WILHELMINA PLOOSTER
GEBOREN AMEIDE
? FEBRUARI? 178?
EN ALDAAR OVERLEDEN
?? AUGUSTUS 1850
<>
JA. VA. DE. AND..
? zeer slecht leesbaar
GEBOREN TE AMEIDE
DEN 31? 178?
ALDA LEDEN
MBER slecht leesbaar

De summiere naamsaanduiding en de datum van overlijden geven toch duidelijkheid over de eerste persoon, nl. Jacoba Wilhelmina Plooster. Zij is op 29 augustus 1850 op 61-jarige leeftijd te Ameide overleden. De tweede persoon is dan hoogstwaarschijnlijk haar (tweede) echtgenoot Jan van den Andel die op 9 november 1853 is overleden, 73 jaar oud. Op 30 oktober 1821 waren Jan, 41 jaar oud, en Jacoba Wilhelmina, 32 jaar oud, te Ameide getrouwd. Voor beiden was het een tweede huwelijk. Jacoba Wilhelmina was eerder, op 11 juni 1816, op 27-jarige leeftijd getrouwd met Pieter van Eck. Pieter was afkomstig uit Sliedrecht. Bij zijn huwelijk was hij 29 jaar oud en had als beroep 'Aannemer van 's Lands Publieke Werken'. Het is mij niet bekend of er kinderen zijn geboren uit dit huwelijk en wanneer Pieter is overleden. Jan was eerder, in 1811, gehuwd met Cornelia van Es, die op 9 mei 1817, 31 jaar oud is overleden. Uit dit huwelijk waren drie kinderen geboren: Cornelis van den Andel op 25 februari 1812, Wilhelmina Maria op 11 januari 1814 en Cornelis van Es van den Andel op 17 maart 1816. Bij zijn tweede huwelijk was Jan van den Andel dus een weduwnaar met drie kleine kinderen. Uit het huwelijk van Jan en Jacoba Wilhelmina zijn vijf kinderen geboren, maar slechts één van hen bereikte de volwassen leeftijd. **Johannes Everardus van den Andel**, geboren op 26 december 1825 te Ameide was in 1852 korte tijd gemeente-ontvanger in Ameide en werd later kandidaat-notaris te Vianen. Hij trouwde op 7 oktober 1853, een maand voor het overlijden van zijn vader, te Sint Oedenrode met Johanna Aldegonda von Schmidt auf Altenstadt. De op 31 maart 1824 geboren **Pieter Johannes van den Andel** overleed op 28 januari 1836, 11 jaar oud. Naast deze twee jongens is er nog sprake van drie doodgeboren zoontjes in achtereenvolgens 1828, 1830 en 1833.

De vriendschap is
 voor ons gewis –
 een Schat van Grootte waarde
 Zij blijft in voor en tegenspoed
 een troost voor het oprecht gemoed
 en is een Zegen voor dees! aarde.

Welmenende vriendschap doet mij deze
 regelen schrijven Uw vriendin
 J. W. Plooster

“De vriendschap is
 Voor ons gewis
 een Schat van Grootte waarde
 Zij blijft in voor en tegenspoed
 een troost voor het oprecht gemoed
 en is een Zegen voor dees! aarde

Welmenende Vriendschap doet mij deze
 regelen schrijven Uw vriendin
 J. W. Plooster

Kan men zijn liefde Vleugelen binden
 Neen geen sterveling is in staat
 Scheiden wij wij blijven vrienden
 Niet in naam maar in den daat
 Ziet wij kunne nog eens schrijven
 Wat er op ons harte legt
 Zo zal onze Vriendschap blijven
 Tot dat de dood die banden splot
 Neemt deze wijnige regelen aan van
 Uwe altoos Welmenende Oprechte vriendin
 W. S. J. Plooster

“Kan men zijn liefde Vleugelen binden
 Neen geen sterveling is in staat
 Scheiden wij wij blijven vrienden
 Niet in naam maar in den daat
 Ziet wij kunne nog eens schrijven
 Wat er op ons harte legt
 Zo zal onze Vriendschap blijven
 Tot dat de dood die banden splot

Neemt deze wijnige regelen aan van
 Uwe altoos Welmenende Oprechte Vriendin
 W.S.J. Plooster³

Jacoba Wilhelmina Plooster

Jacoba Wilhelmina Plooster was de op 5 februari 1789 gedoopte dochter van Johannes Plooster en Eva Bartha Duijbus. Zij was vernoemd naar haar beide grootmoeders. Johannes was afkomstig uit Brielle, waar hij op 13 februari 1757 was geboren als zoon van Leendert Plooster en Jacoba Hokke. Johannes Plooster heeft ook nog een rol gespeeld in het gemeentebestuur. Zo werd hij in 1811 benoemd tot ‘adjunct maire’ van Ameide naast ‘maire’ Warnardus Verhagen. Hij is overleden op 19 november 1828. Eva Bartha Duijbus was de dochter van Marcelis Duijbus en Wilhelmina Johanna van Mourik. Marcelis was ‘Opziener der Bedijking van den Alblasserwaard’ en woonde derhalve in het Dijklogement, Voorstraat 5. Marcelis is overleden op 25 december 1810 aan ‘herhaalde toevallen van Beroerte’ volgens een familiebericht.

Jacoba Wilhelmina had één broer, de in 1790 geboren Marcelis Leendert Plooster, vernoemd naar beide grootvaders, en één zus, de in 1792 geboren Wilhelmina Susanna Jacoba. De kinderen Plooster in Ameide hadden in hun jeugd een goed contact met hun familie en kennissen in Brielle. Dit blijkt o.a. uit hun bijdragen aan een tweetal vriendschapsboekjes uit het begin van de 19de eeuw die zich in het streekarchief in Brielle bevinden. Zij hoorden toe aan de Brielse meisjes Coosje (Jacoba Johanna) van Kruijne en Niesje Blanken (1788-1866).² Deze laatste was

een nichtje van de Ameidese Ploosters. Haar moeder Neeltje Plooster (1763-1823) was de zus van Johannes en getrouwd met Teunis Jansz Blanken (1760-1829). Teunis was een jongere broer van de veel bekendere Jan Jansz Blanken (1755-1838). Jan Blanken was een zeer bekende waterbouwkundig ingenieur, die de laatste dagen van zijn leven woonde in het buitenhuis Vijverlust in Vianen³.

Ook Marcelis Leendert Plooster, die we elders in dit Nieuwsblad tegengekomen als de ondernemer die de eerste spoorlijn in Nederland heeft aangelegd, leverde een bijdrage aan de vriendschapsboekjes. Hij schreef een drietal gedichtjes, waarvan één in het Frans. Het was immers de ‘Franse tijd’. Uiteindelijk trouwde hij in november 1810 met Coosje van Kruijne van het vriendschapsboekje..

Daar ware vriendschap hartvoell heftingemey
 Is mij tot blijchap dat er maggen een stem hooren
 Myn naam, die ik niet vriend sijn anders sijn
 Dat ik nu en altoos heidensijn sijn te sijn
 Gienkt bij t'leven, dat er sijn, aande
 Opretheid van om sijn.
 W. S. J. Plooster

² Met dank aan mevr. E. Lassing-van Gameren, Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg voor het verstrekken van de scans van de bijdragen in de Brielse vriendschapsboekjes.

³ De brug over de A2 bij Vianen is naar hem Jan Blankenbrug genoemd

“Daar ware Vriendschap ’t hart voor U heeft ingenomen
Is ’t mij tot blijdschap dat ’k mag in uw Album koomen
Mijn naam, die ik uit vriendschap onderschrijf
Dat ik nu en altoosheilwenshend voor U blijf
Gedenkt bij ’t lezen dezer Regelen aan de
Oprechtheid van uwen Vriend
M.L. Plooster”

Jan van den Anandel

Jan van den Anandel, geboren op 31 maart 1780 te Ameide, heeft in de eerste helft van de 19de eeuw een prominente rol in Ameide gespeeld. We zien dat al bij de geboorte van zijn eerste kind (25-2-1812). Als beroep van Jan wordt lid van den Municipalen raad genoemd wonende in de Franse Straat alhier. Johannes Plooster, adjunct maire en zijn toekomstige schoonvader, vervangt de Maire Warnardus Verhagen als Officier van den Burgerlijke Staat. Deze geboorteakte is de vijfde van de op 1 januari 1812 in Ameide ingevoerde Burgerlijke Staat.. Bij de geboorte van het tweede kind (11-1-1814) en derde kind (17-3-1816) is hij, hoewel de Fransen eind 1813 zijn verdwenen, nog steeds “Lid van den Municipalen Raad” en woont hij op No. 80, nu Fransestraat 1.

Bij zijn tweede huwelijk (1821) was als beroep van Jan genoteerd dat hij Brouwer was. In 1824 is hij Assessor van den Schout⁴ en woont hij No. 91, nu Voorstraat 3.⁵ Bij aangiftes in 1828, 1830, 1833 en 1836 wordt als beroep vermeld dat hij Bierbrouwer is. In 1832 treedt hij op als fungerend burgemeester tussen het overlijden van burgemeester Warnardus Verhagen op 22 augustus 1832 en de benoeming van Hendrik van der Poel in februari 1833. Hij is in 1850 en 1851 assessor. Na de eerste verkiezing volgens de nieuwe gemeentewet van 1851 wordt Jan van den Anandel wethouder. Hij bleef tot zijn dood betrokken bij het gemeentebestuur van Ameide. Kort voor zijn dood is hij nog enige tijd ‘waarnemend locoburgemeester (W.I.B.) en neemt in die functie op 29 september 1853 met de gemeenteraad een bijzonder besluit. De Nederlandsche Staatscourant van 2 oktober 1853 meldt:

Burgemeester en wethouders der Gemeente Ameide brengen ter kennis van belanghebbenden, dat de Kermis, invallende op den 13den October aanstaande, ingevolge besluit van de Gemeenteraad d.d. 29 dezer, voor dit jaar is afgeschaft, naar aanleiding der tijdsomstandigheden⁶; met dien verstande, dat de jaarlijksche Paardenmarkt doorgang zal hebben. Ameide, 29 September 1853.

De Burgemeester,
J. VAN DEN ANDEL, W.I.B.
De Secretaris, a.i
C. DIEMONT⁷

⁴ In die tijd was Assessor de benaming van wat later wethouder zou worden en Schout de benaming van een Burgemeester ten plattelande.

⁵ Hij zal daar blijven wonen tot zijn overlijden in 1853.

⁶ Heeft iemand een idee wat deze ‘tijdsomstandigheden’ kunnen zijn?

⁷ Christiaan Diemont, tijdelijk (a.i., ad interim) gemeentesecretaris. Hij zal in maart 1854 burgemeester van Ameide en Tienhoven worden. Tot zijn ontslag januari 1856. Hij is geboren in 1825 in Nieuw Lekkerland als zoon van Ds. Adolph Johan Diemont (1799-1883) die van 1828-1854 predikant te Ameide en Tienhoven is.

In het Algemeen Handelsblad van 12 november 1853 verschijnt onder familieberichten:

Tot diepe droefheid zijner Kinderen en Behuwd Kinderen, ontsliep heden zacht en gelaten, de Wel-Edele Heer JAN VAN DEN ANDEL, in den ouderdom van 73 jaren en 7 maanden.

AMEIDE
9 November 1853

C. VAN DEN ANDEL
Uit aller naam

Algemeene Kennisgeving

Na zijn dood ontstond er enige jaren bestuurlijke chaos. Bij de verkiezing van zijn opvolger werd er enkele malen verkiezingsfraude geconstateerd. Daarover meer in een later artikel.

Nu duidelijk is geworden wie er in het ‘niet leesbare’ graf PLOOSTER begraven zijn, zou het goed zijn om op een bordje naast het graf aan te geven wie daar begraven zijn. Eventueel door de (gedeeltelijk) gereconstrueerde oorspronkelijke tekst te vermelden.

De Jongh

Wat direct opvalt aan dit graf is de bijzonder vorm van de steen. Deze is niet rechthoekig zoals gebruikelijk, maar ovaal en relatief klein. Lengte ca. 70 cm en breedte ca. 55 cm. De eerste gedachte is dat het vanwege de afmeting om een kindergraf zou kunnen gaan, maar dit blijkt niet het geval te zijn. Integendeel. Ondanks de aanduiding slecht leesbaar zijn de gegevens op de steen betrekkelijk gemakkelijk te ontcijferen. Het blijkt dat er twee namen op staan:

Bovenin:
JOSINA ADRIANA DE JONGH
GEBOREN TE AMEIDE
?? DECEMBER 18??
ALDAAR OVERLEDEN
30 JUNI 1911
en daaronder:
ANNA CORNELIA DE JONGH
GEBOREN TE AMEIDE
21 DECEMBER 183?
ALDAAR OVERLEDEN
19 MEI 1918

Locatie van de twee "onbekende" graven: op de voorgrond het graf van de familie Plooster en rechtsachter, naast de haag, het graf van familie De Jongh.

Enig zoekwerk in de burgerlijke stand van Zederik geeft snel duidelijkheid en een kleine verrassing. Het is de grafsteen van twee dochters van Cornelis de Jongh, Czn (Tienhoven, 18 juli 1799 – Ameide, 8 februari 1874) en Anna Uyt Den Bogaard⁸ (Amsterdam, 1801 - Ameide, 17 augustus 1848). Het echtpaar was op 17 november 1824 te Ameide getrouwd en kreeg 10 kinderen. De twee zussen waren het vierde en zesde kind. Hoewel op de steen Josina Adriana staat werd zij bij de geboorteaangifte Adriana Josina genoemd, geboren op 17 december 1829. Haar zus Anna Cornelia werd geboren op 21 december 1832. Bij haar geboorteaangifte was bovengenoemde Jan van den Andel als fungerend burgemeester ambtenaar van de burgerlijke stand (zie hiervoor). Anna Cornelia werd geboren in huis No. 126 en het beroep van haar vader was korenmolenaar. Dat zal dus hoogstwaarschijnlijk om een molen op Sluis gaan. Als beroep van Cornelis de Jongh komen we achtereenvolgens koopman, korenmolenaar en aannemer tegen. In 1852 is hij een van de Ameidese aandeelhouders in de "Nieuwe Rotterdamsche gaz-fabriek" (zie artikel elders in dit Nieuwsblad).

Over beide zussen de Jongh is weinig bekend. Omdat er op hun acte van overlijden geen echtgenoot vermeld is neem ik aan dat zij beiden ongehuwd zijn gebleven. Ook is niet duidelijk waar zij hebben ge-

woond. Omdat ze bij elkaar zijn begraven is het aannemelijk dat ze bij elkaar hebben gewoond. Beide dames bereikten een voor die tijd respectabele leeftijd. Bij haar overlijden op 30 juni 1911 was Josina Adriana 81 jaar oud. Anna Cornelia overleed 85 jaar oud op 19 mei 1918.

De overige kinderen van Cornelis de Jongh en Anna Uyt den Bogaard zijn: Lijsje (1825-1889), Jan Lambertus-1 (1826-1829), Cornelis (1828-1869), Jan Lambertus-2 (1831-1901), Lidia (1834-1917), Arie (1835-????), Daniel (1837-1837) en Geertje (1840-1860).

Lidia de Jongh trouwde op 2 mei 1855 met Cornelis Anthonij Marius Timmerman⁹ (1833 – 1890) zoon van de gemeentegeneesheer. Zij zijn eveneens begraven op de Oude Begraafplaats, waar ook de graven zijn van vader Cornelis de Jongh en zijn dochter Geertje en van moeder Anna Uittenbogaard en de jong gestorven zonen Jan Lambertus-1 en Daniel.

⁹ De combinatie aan voornamen van Cornelis Anthonij Marius Timmerman is voortgezet in zijn kleinzoon C.A.M. (Anton) Kruijt (1899-1986), die een belangrijke rol speelde in de ontwikkeling van de firma Kruijt te Ameide (zie elders in dit Nieuwsblad). Hij was de zoon van Adrianus Kruijt en Adriana Josina Timmerman.

⁸ Anna Uyt Den Bogaard zoals zij de huwelijksakte ondertekend wordt later ook geschreven als Uit den bogaard of Uittenbogaard.

Ondernemerschap in 19de-eeuws Ameide

Deel 1: Marcelis Leendert Plooster en de aanleg

Bram Provoost

Na het einde van de Franse tijd werd het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden opgericht. De erfprins van Oranje werd als Koning Willem I ingehuldigd. Hij spande zich in om de infrastructuur in de Nederlanden te moderniseren. De grondwet van 1815 had de koning veel macht gegeven waar hij dankbaar gebruik van maakte. De Staten Generaal keurden de begroting voor 10 jaar tegelijk goed zodat Koning Willem I per Koninklijk Besluit zijn eigen plannen min of meer kon doordrukken. Waar eerst paden liepen, die in de winter onbegaanbaar waren kwamen nu bestrate wegen. Keizer Napoleon had daar al eerder een aanzet toe gegeven met de aanleg van de weg Parijs naar Amsterdam, die o.a. via Gorinchem en Vianen liep. Daarnaast werden kanalen gegraven om het vervoer over water te verbeteren. Bij deze opleving van de economische activiteit speelden ook ondernemers uit Ameide een rol. In de eerste helft van de 19de eeuw waren er in Ameide verschillende ‘Aannemers van ’s Lands Publieke Werken’ actief, die een bijdrage hebben geleverd aan de opbouw van Nederland in die tijd. Daarnaast waren sommigen ook actief als kapitaalverstrekker in de industriële ontwikkeling. Hieronder volgen enkele voorbeelden.

In de jaren 1830 wekte de aanleg van een spoorlijn de interesse van Koning Willem I. In 1834 werden er plannen gepresenteerd voor een Staatsspoorlijn van Amsterdam naar Keulen, maar deze plannen werden verworpen. De particuliere Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij (HIJSM) had meer succes¹. De HIJSM, in 1837 opgericht, kwam in bezit van de concessie voor de aanleg van de spoorweg van Amsterdam naar Haarlem. Het aandelenkapitaal was vastgesteld op f. 1.300.000,- verdeeld over 1300 aandelen van f. 1.000,-. Het lag in de bedoeling om gegadigden voor de aanneming van de spoorwegwerken via een advertentie op te roepen. Maar vóór die tijd kwam er een brief binnen bij de Raad van Administratie van de HIJSM gedateerd ‘Brussel, 18 April 1837’ en geschreven door de heer Marcelis Leendert Plooster, aannemer te Ameide. Hieruit bleek dat hij met zijn compagnon Langeveld al een maand in België verbleef teneinde de daar aangelegde en reeds in

uitvoering zijnde spoorwegen te bestuderen.² Plooster bracht op 27 april verslag uit van zijn ervaringen in België en verzocht voor de aan te leggen spoorweg een bestek te mogen maken tegen een vergoeding van f 2000,-. Hij zou van dit bedrag afzien als de uitvoering van de werken hem zou worden gegund. Het tegenvoorstel was dat Plooster tegen een vergoeding van f 600,- en dergelijk plan zou maken, maar dat tevens nog twee aannemers zouden mogen inschrijven. Dat waren K. Hartog, aannemer van publieke werken te Sliedrecht en de ‘Societeit’ van Tienhoven³ en Baggerman te Werkendam. Ook zij zouden voor hun werk een “ploggeld” van f. 600,- ontvangen, waarmee Plooster instemde.

De spoorweg werd ‘a forfait’ aanbesteed, d.w.z. de aannemer leverde een spoorweg compleet met bovenbouw⁴, bruggen, gebouwen, locomotieven, rijtuigen en wagens en het onderhoud gedurende het eerste jaar. Voorwaar geen geringe klus voor een aannemer om een voor Nederland compleet nieuwe technologie te realiseren. De aanneming van het bestek werd gegund aan **M.L. Plooster uit Ameide** ‘en zinnen deelgenoten’ Pieter Visser Azn uit Sliedrecht en de gebroeders Paulus en Willem Langeveld uit Hardinxveld. Dit ‘onder voorbehoud van sufficiënte borgen’ De aanneemsom van ruim 1 miljoen gulden was als volgt gespecificeerd.

Perceel van aanbesteding:

1. De aardwerken	f.	638.000,-
2. De rails met houtwerk	f	332.000,-
3. De locomotieven	f	64.000,-
4. De wagens	f	14.000,-
Te zamen	f	1.048.000,-

Eind september 1837 zouden de werkzaamheden moeten aanvangen en als openingsdatum van de spoorweg voor het publiek was 20 augustus 1838 aangegeven. De klus, hoewel slechts 16 km spoorweg, zou dus in 11 maanden geklaard moeten worden. Er bestond al eerder een samenwerking tussen Plooster en de gebr. Langeveld. In 1835 hadden zij, samen met de Antwerpse ondernemer Nicolas Joseph. de Cock de ‘Sociëteit van Eigendom van Eierland’ opgericht. Zij zorgden voor de inpoldering van het gebied tussen het ‘oude land van Texel’ en het

1 Als bronnen voor dit deel van het artikel is gebruik gemaakt van G.F. van Reeuwijk, *De breedspoor-lokomotieven van de H.I.J.S.M.*, Uitgeverij De Alk bv, 1985 en Jacq van der Meer, *De Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij*, Uitgeverij Uquilair bv, 2009

2 Op 5 mei 1835 reed de eerste trein op het Europese vasteland van Brussel naar Mechelen.. In de daarop volgende jaren werden de spoorwegen verder uitgebouwd.
3 Gaat het hier om de op 10 april 1801 te Ameide geboren Gijsbert van Tienhoven? Hij was de oudste zoon van de Rijksopzichter van de Alblasserwaard Gerrit van Tienhoven en Cornelia Verrips.
4 Bovenbouw is de aanleg van de stenen versterking, bielzen en rails.

Aanleg van de eerste spoorweg in Nederland

duingebied bij de vuurtoren van Eierland⁵. De naam van de Cock leeft voort in De Cocksdorp op Texel en aan de andere ondernemers herinneren de Langeveldstraat en de Ploosterstraat aldaar.

Dijken aanleggen konden ze, maar een spoorweg? Daar kwam meer bij kijken. Zelfs de aanleg van de spoordijk gaf problemen. De spoorweg was ontworpen langs de noordzijde van de in 1631 gegraven trekvaart van Amsterdam naar Haarlem. Met name bij Halfweg was dat een smalle strook grond begrensd door het Open IJ en het nog niet drooggelgde Haarlemmermeer. Ook speelde de slappe ondergrond een rol. Daarom werd de spoorbaan aangelegd op een roosterwerk van wiepen⁶, waarop een rijzenbed⁷ was gelegd. Over dit rijzenbed werd weer een aarden baan aangelegd met specie uit de berm-sloot, zand en kleispecie. Door de vele 'sloten, togten en vaarten' moest naast de nodige duikers een twaalf-tal bruggen worden geslagen. De nauwe doorgang over de sluizen bij Halfweg gaf nog een bijzonder probleem. Bevreesd dat de toekomstige reizigers bij het passeren hier de stuipen op het lijf gejaagd zouden worden, werd voorgesteld om deze doorgang te voorzien van houten schuttingen om 'aan de passagiers het ijzingwekkend gesigt te benemen op de beide waterplassen van het Haarlemmermeer en het IJ.

Een volgend probleem was de spoorbreedte. Bij de aanleg van de eerste spoorwegen in Engeland, België en Duitsland had men, op advies van de spoorwegpionier George Stephenson⁸, een spoorbreedte van 1500 mm aangehouden. Voor de aanleg in Nederland ontstond hierover discussie en op advies van de hoofd-ingenieur B.H. Goudriaan werd voorgeschreven dat alle in Nederland aan te leggen spoorwegen een spoorbreedte van 2000 mm moesten hebben, het zgn. breedspoor. Voor Plooster c.s. had dit direct financiële consequenties. De reeds bestelde locomotieven en rijtuigen waren bestemd voor het 'smalle (normale) spoor' moesten nu tegen meerprijs afgeleverd worden voor gebruik op het 'breede spoor'. Een ander probleem was de aflevering van rails. Die zou eerst door de Grofsmederij te Leiden geleverd worden, maar dat lukte niet op tijd. Toen Plooster de spoordijk gereed had waren er nog steeds geen rails afgeleverd. De geplande openingsdatum kon niet gehaald worden. Uiteindelijk werd de Grofsmederij te Leiden

onder druk gezet door volledige aflevering van alle benodigde rails te eisen vóór 1 april 1839, op straffe van een dwangsom. Nog meer problemen dienden zich aan. De fabrikant van locomotieven in Engeland, Robert Stephenson & Co, nam slechts bestellingen aan voor aflevering in 1841. Plooster verzocht daarom om toestemming 'om de locomotives in een andere der beste fabrieken te mogen doen vervaardigen'. De keuze van Plooster viel op R.B. Longridge & Co. te Bedlington. De vier locomotieven kregen de namen: De Snelheid, De Arend, De Hoop en De Leeuw. Voor de leverantie van rijtuigen had Plooster zich verbonden met de wagenmaker Gerrit Soeters te Maarssen.

Er bleven zich nog veel meer problemen voordoen die toch allemaal werden opgelost. Zo kon uiteindelijk op 6 augustus 1839 de locomotief "De Snelheid" met vier rijtuigen een proefrit maken op een deel van de baan dat voltooid was. Met een Engelse machinist werd een afstand van drie kilometer afgelegd met een gemiddelde snelheid van 20 km/h. Op 24 augustus 1839, op 's Koonings verjaardag' kon aannemer Plooster de gehele spoorweg vanaf het voorlopige stationsgebouw tegenover de herberg 'de Eén Honderd Roe' (Sloten, net buiten Amsterdam), tot aan het tijdelijk hulpstation buiten de Spaarnwouderpoort (net buiten Haarlem) in berijdbare toestand opleveren. Verdere proefritten konden worden uitgevoerd waarbij snelheden van meer dan 50 km/h werden bereikt. Omdat er nog slechts één locomotief was afgeleverd nog kon niet tot de opening van de spoorbaan worden overgegaan.

⁹ Koning Willem I was op 24 augustus 1772 te Den Haag geboren.

Replica van "De Arend" in het Spoorwegmuseum te Utrecht.

⁵ Voor meer informatie zie: <http://www.texelplaza.nl/texelinfo/texela-z/resultaat/04/0/569/>

⁶ Lange rollen van met tenen omwonden rijshout.

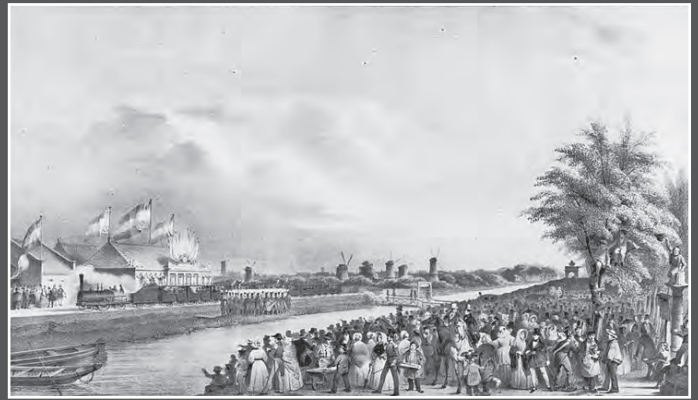
⁷ Laag van bijeengehouden rijshout.

⁸ George Stephenson (1781-1848) is vooral bekend als de uitvinder van de eerste praktisch toepasbare stoomlocomotief.

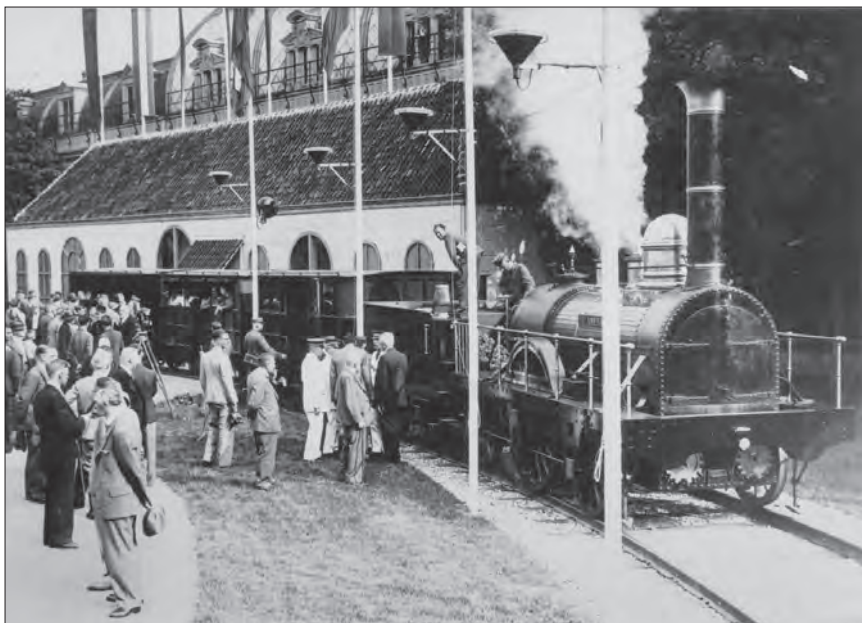
In september 1839 werd de tweede locomotief "De Arend" in Haarlem afgeleverd en rijklaar gemaakt. Met twee locomotieven kon met de reguliere dienstregeling worden begonnen en op 20 september 1839 vond de feestelijke openingsrit plaats. Vier dagen later, op 24 september, werd de spoorweg voor het publiek opengesteld. Hoewel een jaar later dan contractueel afgesproken had de **Ameidese aannemer Marcelis Leendert Plooster** met zijn compagnons een groots werk verricht. Ook in Nederland reden er nu treinen. Het vervoer overtrof de stoutste verwachtingen. De eerste week werden rond 5000 personen in beide richtingen vervoerd, terwijl de prijzen gepeperd waren. Een enkele reis eerste rang kostte f 1,20, tweede rang f 0,80 en derde rang f 0,40. De prijs van de eerste rang kwam overeen met de tarieven van de diligences, die van de derde rang met de trekschuit.

Door de grote publieke belangstelling werd al snel gedacht aan het doortrekken van de spoorweg naar Den Haag en vervolgens naar Rotterdam. Op 31 mei 1847 werd de spoorweg Den Haag - Rotterdam in gebruik genomen. De lijn Amsterdam-Haarlem-Leiden-Den Haag-Rotterdam staat nog steeds bekend als de Oude Lijn. Plooster was een belangrijke gegadigde voor de verdere uitbouw van deze spoorweg. Het eerste deel betrof de verlenging van de spoorweg door Haarlem. Dat kostte de nodige onderhandelingen met het Stadsbestuur van Haarlem. Als bijzondere voorwaarde werd gesteld dat voor elke passagier het gewone poortgeld van 5 cent aan de Stedelijke kas betaald moest worden. Begin 1841 vonden aanbestedingen plaats. De aanleg 'van den aardwerken' werd gegund aan Plooster (maar nu wonende te Vianen) voor f 51.400,-. De aanleg voor het bouwen van een ijzeren draaibrug over het Spaarne werd gegund aan de Haarlemse aannemer W. van Doorn voor f 83.000,-. De resterende vier vaste bruggen en de noodzakelijk gemaakte afrastringen werden op 26 mei 1841 gegund aan de eveneens Haarlemse aannemer G. Bijleveld voor f 60.000,-. Het bouwen van deze vier bruggen ging kennelijk ver boven de mogelijkheden van deze aannemer uit. Met toestemming van de HIJSM werd de uitvoering van deze werken door Bijleveld overgedaan aan Plooster. Helaas zou Marcelis Leendert Plooster de uitbouw van de spoorweg niet meer meemaken. Op 9 juli 1841 overlijdt hij in zijn nieuwe woonplaats Vianen (zie kader).

Het is aannemelijk dat aannemer Plooster ook bij de verdere aanleg nog een rol had kunnen spelen. In 1843 worden werken op de sectie Leiden - Den Haag gegund aan zijn voormalige deelgenoten P. Visser en P. Langeveld. Uiteindelijk wordt op 1 mei 1847 de voltooide "Oude lijn" van Amsterdam naar Rotterdam officieel geopend.

- *Inwijding van station d'Eenhonderd Roe bij Amsterdam.*
- *Inwijding van de spoorweg Amsterdam naar Haarlem op 20 september 1839. Trekschuit, diligence en trein ontmoeten elkaar.*
- *Postzegels uitgegeven bij 100-jaar spoorwegen (1839-1939).*
- *Tegeltableau uit 1939 in het station te Haarlem ter gelegenheid van 100 jaar spoorwegen.*

Tentoonstelling 'De Trein 1839-1939', op het Frederiksplein in Amsterdam in 1939 met het nagebouwde station d'Eenhonderd Roe, met replica van locomotief de Arend.

Herdenking in 1939

Het 100-jarig bestaan van de spoorwegen werd in de zomer van 1939 uitgebreid gevierd. Er werden speciale postzegels uitgegeven, een film gemaakt en in het Station te Haarlem werd een tegeltableau aangebracht. Op het expositieterrein in Amsterdam reed een replica van "De Arend" en was het Station d'Eenhonderd Roe nagebouwd.

In het Centraal Station van Utrecht zou een marmeren beeldengroep van de Limburgse kunstenaar Charles Eyck¹⁰ geplaatst worden. Maar wat was het geval, het beeld was nog niet af. "Waar het inmiddels Augustus 1939 was geworden, vóórdát de opdracht tot vervaardiging van het plastiek aan den heer Eyck verstrekt kon worden, behoeft het geen betoog, dat de kunstenaar met het eigenlijke werk op 20 September niet gereed kon zijn, daarvoor moest hem ongeveer een jaar tijds gegeven worden, zoodat plaatsing van het marmeren beeld niet eerder zal kunnen geschieden - als alles meeloopt - dan Juli 1940.

Toch zal de aanbieding plaats hebben op den dag van het eeuwfeest n.l. op 20 September. Voor deze gelegenheid zal de beeldhouwer een op ongeveer ware grootte vervaardigd gipsmodel in de hal van Utrecht C.S. plaatsen. De aanbieding aan de Directie geschiedt door den wnd.-voorzitter van den Personeelraad den heer H.J. van Braambeek, in tegenwoordigheid van de Hoofdbesturen en een aantal genoodigden.

Dit witmarmeren monument, dat een fraaie versiering voor de imposante hal van station Utrecht C.S. belooft te worden, zal tot in lengte van dagen een mooi getuigenis zijn van de goede verstandhouding tusschen Directie en erkende organisaties, van de verbondenheid van leiding en personeel. Moge het een blijvende aansporing zijn voor beide partijen om op den ingeslagen weg voort te gaan."

Bron: Feestnummer van Het Rechte Spoor van 20 september 1939, een uitgave van de R.K. Bond van Spoor- en Tramwegpersoneel St. Raphaël.

Beeld "Verkeer" in de stationshal van Utrecht Centraal. Het beeld werd onthuld in 1939 maar pas geplaatst in 1940. Het was een geschenk van de Personeelraad aan de directie van de NS ter ere van het eeuwfeest van de NS en ontworpen door Charles Eyck, maar gehakt door Jo Uiterwaal.

¹⁰ Charles Eyck was een goede kennis van de Ameidese huisarts-fotograaf Nico Jesse. In een volgende editie van het Nieuwsblad gaan we hier nader op in.

Ook in 1964 en 1989 werd aandacht geschonken aan de jubilea van 125- resp. 150-jaar spoorwegen.. Zal dat ook in september 2014 het geval zijn als aandenken aan de gebeurtenissen in 1839? Het is dan 175 jaar geleden dat de spoorweg van Amsterdam naar Haarlem werd geopend. Hopelijk is er dan ook aandacht voor 'onze Ameidenaar' Marcelis Leendert Plooster, een bijzonder aannemer van publieke werken, die helaas te jong gestorven is en die privé vele tegenslagen heeft ondervonden. Verwijzend naar het Nieuwsblad Jrg. 23 nr. 1, maart 2012, waar een aantal suggesties voor nieuwe straatnamen staan, zou ik hieraan willen toevoegen: **(Marcelis Leendert) Ploosterstraat**, (Ameide, 1790 - Vianen, 1841) Aannemer van de eerste spoorlijn in Nederland in 1839.

Wie was Marcelis Leendert Plooster?

Marcelis Leendert Plooster werd op 15 augustus 1790 gedoopt in de Ned. Herv. Kerk te Ameide. Zijn vader Johannes Plooster was rond 1757 geboren in 'Den Brielle' maar woonde al in Ameide toen hij op 24 juli 1782 in het huwelijk trad met de rond 1761 in Hardinxveld geboren Eva Bartha Duijbus. Zij woonde toen ook in Ameide en was de dochter van Marcelis Duijbus (Dijkopzichter) en Wilhelmina Johanna van Mourik.

Het echtpaar Plooster-Duijbus kreeg vijf kinderen, waarvan de eerste twee jong zijn overleden. De eerste Jacoba Wilhelmina werd gedoopt op 21 september 1783, de eerste Marcelis Leendert op 4 november 1786. Beide moeten jong zijn overleden want op 5 februari 1789 wordt opnieuw een Jacoba Wilhelmina gedoopt en zoals aangeven op 15 augustus 1790 'onze' Marcelis Leendert. Tenslotte volgt nog Wilhelmina Susanna Jacoba die op 15 april 1792 wordt gedoopt. Het is niet duidelijk waar het gezin Plooster woonde, maar bij hun overlijden in 1825 en 1828 woonden Johannes en Eva Bartha op de Voorstraat No.92 (nu Voorstraat 4) en dus naast het Dijkhuis van de Alblasserwaard. Voorstraat No. 94 (nu Voorstraat 6) werd in die tijd bewoond door Alewijn Duijbus (1764-1819) en zijn vrouw Fennetje van der Bas (1762-1827).

In hun jeugd hadden de kinderen Plooster nog regelmatig contact met familie en kennissen in Brielle. Dit blijkt o.a. uit hun bijdragen aan de vriendschapsboekjes van twee Brielse meisjes (zie artikel elders in dit Nieuwsblad). Eén van hen, de 6 jaar oudere Jacoba Johanna (Coosje) van Kruijne zou in 1810 de bruid van Marcelis Leendert worden. De andere was zijn nichtje Niesje Blanken, die op haar beurt ook het nichtje was van de bekende waterbouwkundig ingenieur Jan Blanken (Bergambacht, 1755 – Vianen, 1838), die destijds een belangrijke rol speelde als Inspecteur van de Waterstaat (1808-1826). Ook grootvader Marcelis Duijbus was als Dijkopzichter actief betrokken bij waterstaatwerkzaamheden en oom Alewijn Duijbus was aannemer. Het is dus niet vreemd dat de jonge Marcelis Leendert Plooster zich ook ontwikkelde tot aannemer. In 1813 – nog in de Franse Tijd - wordt op de geboortakte vermeld dat de dan 22-jarige jonge vader 'Aannemer der Publieke Werken' is.

Na hun huwelijk gaan Marcelis Leendert en Coosje wonen in de Nieuwstraat No. 60 (nu Nieuwstraat 39 en 41 op de hoek met de Peperstraat). Daar wordt op 19 december 1811 hun eerste zoon Johannes Everardus geboren, op 6 mei 1813 gevolgd door de eerste dochter Louisa Henrietta Catharina. Grootvader Johannes Plooster, met als beroep Adjunct Maire, is getuige bij de geboorteaangifte. Op 3 augustus 1815 wordt Jacobus Wilhelm Karel geboren, die al op 13 januari 1816, vijf maanden oud, is overleden.

Als laatste kind wordt op 12 juli 1818 Jacoba Johanna geboren, die vier maanden oud op 24 november 1818 is overleden.

Bij de volkstelling van 1829 woont het gezin Plooster in No. 94. (nu Voorstraat 6). Dit is de voormalige woning van zijn oom Alewijn Duijbus en zijn tante Fennigje van der Bas. Alewijn is op 19 april 1819 overleden en Fennigje op 30 mei 1827, beiden in No. 94. Marcelis Leendert Plooster doet in beide gevallen de aangifte.

Ook de andere kinderen zullen niet oud worden. Louisa Henrietta Catharina overlijdt op 16 maart 1836, 22 jaar oud. Zij is overleden in de ouderlijke woning, Voorstraat 6. Nog veel tragischer is het gesteld met Johannes Everardus Plooster. Hij is ook aannemer en trouwt op 8 november 1837 met de Schotse Jemina Catharina Bland. Iets meer dan een half jaar later, op 1 juni 1838 overlijdt hij 26 jaar oud te Ameide eveneens in Voorstraat 6. Misschien woont hij in bij zijn ouders, maar mogelijk zijn Marcelis Leendert en Coosje dan al verhuisd. Bij de volkstelling in 1839 wonen zij niet meer in Ameide. Zij verhuizen in 1838/9 naar Vianen waar zijn in de buitenplaats "Buitenlust"

Buitenlust, Vianen (ca. 1900). De buitenplaats werd in 1770 gebouwd door de Viaanse patriot Jacob Cambier. Van maart tot november 1799 woonde de bekende markies De la Fayette in het huis, dat hij van Jacob Cambier huurde.

gaan wonen¹¹. Helaas is hun verblijf daar van korte duur. In 1841 overlijdt eerst Jacoba Johanna, op 1 januari, 56 jaar oud. Op 9 juli 1841 overlijdt ook Marcelis Leendert. Plooster, nog geen 51 jaar oud. Een zeer succesvolle aannemer, die de laatste jaren van zijn leven geplaagd is door tragische familieomstandigheden.

Overlijdensadvertenties van het echtpaar Plooster-van Kruijne

Algemeen Handelsblad en Rotterdamse Courant, 5 januari 1841

Na een langdurend lijdend ontsiep, nog onverwacht, mijne geliefde Echtgenoot, JACOBA JOHANNA VAN KRUYNE, in den ouderdom van ruim 56 jaren, met wie ik meer dan 30 jarendoor den echt moegt vereenigd zijn.

Met gelatenheid staar ik de Overledene na en hoop in Gods wijzen wil te berusten.

Vianen, 1 Januarij 1841

M.L. PLOOSTER

Algemeen Handelsblad en Oprechte Haarlemsche Courant, 13 juli 1841

Na een smartelijk lijdend van drie maande, overleed heden onze waardige Broeder en Behuwd-Broeder, de Heer MARCELIS LEENDERT PLOOSTER, in den ouderdom van ruim Vijftig Jaren.

VIANEN

9 Julij

1841

J.W. PLOOSTER VAN DEN ANDEL,

J. VAN DEN ANDEL,

W.S.J PLOOSTER BLOEMENDAAL,

F. BLOEMENDAAL

Zij worden begraven op de Oude Begraafplaats te Ameide aan weerszijde van hun kinderen Louisa Henrietta Catharina en Johannes Everardus. De graven liggen dichtbij het graf van (schoon)zus en zwager Jacoba Wilhelmins Plooster en Jan van den Anandel. Grafstenen zijn helaas niet meer aanwezig. Hier zou een bordje of plaquette welkom zijn om ons te herinneren aan de Ameidese aannemer die zorgde voor de aanleg van de eerste spoorweg in Nederland.

Hoe is het de zussen van Marcelis Leendert vergaan?

Over **Jacoba Wilhelmina** heb ik elders geschreven (zie artikel: Identificatie van twee 'onbekende' graven op de Oude Begraafplaats" elders in dit Nieuwsblad).

Wilhelmina Susanna Jacoba werd gedoopt op 15 april 1792. Zij trouwde op 25 oktober 1810 met Hermanus van der Roest Corneliszn afkomstig uit IJsselstein. Het echtpaar kreeg twee kinderen: Johannes Everhardus van der Roest¹² is gedoopt op 13 september 1811 te Ameide en op 8 januari 1864 te Breda overleden. Everhardus Jacobus Marcelis van der Roest is geboren op 14 september 1813 te Ameide en op 16 november 1855 te Amsterdam overleden. Hermanus van der Roest Czn is op 24 februari 1819 te IJsselstein overleden.

Wilhelmina trouwde, 37 jaar oud voor de tweede maal, op 2 november 1829 te Ameide met de 41-jarige zeildoekfabrikant en weduwnaar Frederik Bloemendaal. Hij is in 1788 geboren te Assendelft en woont in Krommenie. Als getuigen treden haar broer Marcelis Leendert en haar zwager Jan van den Anandel op. Uit het huwelijk zijn twee jong gestorven zoontjes bekend in 1832 en 1834. Frederik Bloemendaal is op 29 december 1843 te Krommenie overleden en Wilhelmina werd dus voor de tweede keer weduwe.

Zij is op 10 februari 1848 te Ameide overleden, hoewel de akte vermeldt dat zij in Amsterdam woonde. Aangifte werd gedaan door haar zwager Jan van den Anandel en haar neef Cornelis van den Anandel. Het is aannemelijk dat zij dus bij haar zus en zwager op de Voorstraat 3 of 4 is overleden. Zij is ook begraven op de Oude Begraafplaats te Ameide, niet ver van de graven van haar familieleden, maar ook hier ontbreekt de grafsteen.

11 Buitenlust is begin 20e eeuw afgebroken. Op deze plek zijn twee woningen gebouwd, Julianastraat 24 en 26. De laatste woning draagt nog steeds de naam "Buitenlust".

12 De drie kinderen van Johannes Everhardus en Jeanne Henriette Sireveld kregen allen het alias Plooster toegevoegd zodat de achternaam Plooster van der Roest ontstond. Jeanne Sireveld was een kleindochter van Neeltje Plooster en daardoor een achternicht van haar echtgenoot.

Ondernemerschap in 19de-eeuws Ameide

Deel 2: Ameidese ondernemers en de

Bram Provoost

Behalve als aannemer traden Ameidese ondernemers ook op als kapitaalverstrekker voor industriële ontwikkeling. Met een tweetal voorbeelden wil ik dat illustreren.

De Steenbakkerij "De Hoogen Blieker" te Hagestein-Vianen

Op 7 mei 1840 wordt bij Notaris Ento Janse Mecima¹ een akte van vennootschap aangegaan en ondertekend. Het betreft de vennootschap 'Van der Poel en Compagnie', ter uitoefening van een 'Steenbakkerij buitendijks aan de rivier de Lek op de Uiterwaard genaamd den Hoogen Blieker², onder Hagestein boven Vianen'. De ondertekenaars zijn: "Hendrik van der Poel, Jan Cornelis van Limbeek, Tieleman Kloos Pieter's zoon, Pieter Kloos, Arie Kloos, Jan Willem van der Poel, Johannes Adrianus van der Poel, Cornelis de Laat, Cornelis Boef, Joris van den Heuvel Verheij, Leendert Jan de Borst Verdoorn en Pieter van Limburgh, respectievelijk grondeigenaren, wonende te Ameide, Vreeswijk, Arkel, Gorinchem, Gro-

ningen, Rotterdam, Werkendam en Vlissingen". Het beheer wordt opgedragen aan "Hendrik van der Poel, te Ameide, Jan Cornelis van Limbeek, te Vreeswijk en Tieleman Kloos Pieter's zoon, mede te Ameide, zoo te zamen als ieder afzonderlijk, die alleen de uit-en inkoop zullen doen, met of zonder credit, voor het belang der fabriek, ...".

Het bijzondere van deze vennootschap is dat geen van de vennoten uit Vianen of Hagestein afkomstig is. Ze worden allen grondeigenaren genoemd, maar van een aantal is bekend wat hun beroep is. Zo is Hendrik van de Poel van 1833-1847 burgemeester van Ameide en Tienhoven en zijn broer Jan Willem is van 1817-1846 burgemeester van Arkel. Daarnaast is er een aantal aannemers, zoals Pieter Kloos uit Ameide, Cornelis de Laat uit Gorinchem, Joris van den Heuvel Verheij uit Werkendam, Leendert Jan de Borst Verdoorn uit Vlissingen - hij zal later naar Ameide verhuizen - en Pieter van Limburgh uit Rotterdam - maar geboren te Ameide (zie hieronder De Nieuwe Rotterdamsche Gasfabriek).

Uit: Land van Brederode, 1985, Jrg. 10 nr. 1, blz 8. Rond de eeuwwisseling (1900) waren er in Vianen wel vijf steenfabrieken. Op de (Mijns)heerenwaard, vlak ten westen van het dijklichaam was een steenoven. Verder naar het westen daarvan in de Middelwaard de steenfabriek van de familie Mijnslieff. In de Middellaard stond nog een tweede oven. Aan het

1 Ento Janse Mecima was van 1807 tot 1849 notaris te Vianen.

2 De uiterwaard de Hooge Blieker ligt te oosten van de uitgang van het Merwedekanaal tot aan de Lekbrug van de A27.

Kaartje van Vianen uit 1869 met daarop de steenfabrieken (Steenplaats) de Middelwaard en Steenbakkerij "De Hoogen Blieker".

Industrialisatie van Nederland

Zo zou de steenfabriek "De Hooge Blieker" eruit gezien kunnen hebben.

Merwedekanaal was de steenfabriek "De Hooge Waard" en aan de Lek ten oosten van de boogbrugoprit stond de Steenfabriek "De Hooge Blieker". Hoe lang "De Hooge Blieker" heeft gefunctioneerd is mij niet bekend. Het Viaanse blad "De Vijfheerenlanden" vermeldt op 23 juni 1927 in een advertentie: NV Steenfabriek voorheen H. Wolff & Co in liquidatie ten verkoop aangeboden. Goed gelegen in volle werking Waalsteenfabriek "De Hooge Blieker" 83,6 HA met woningen en opstallen en landerijen bezet met steenaarde, onder Vianen en Hagestein, in goed omkaden polder, waarop stoomgemaal. Te bevragen bij notaris Koedam."

De Nieuwe Rotterdamsche Gasfabriek³

In Rotterdam werd in 1826 de eerste gasfabriek van Nederland in gebruik genomen door het Engelse bedrijf Imperial Continental Gaz Association (ICGA). De fabriek aan de Scheepstimmermanlaan leverde gas, dat voornamelijk gebruikt werd voor straat- en binnenverlichting door middel van gaslantaarns en later ook voor verwarming. De ICGA kon door gebrek aan concurrentie jarenlang de gasprijs hooghouden. In de jaren 1850 kwam een einde aan deze monopoliepositie. Een aantal ondernemende kapitaalverstrekkers uit o.a. Ameide waren hier in sterke mate bij betrokken.

In de loop van november 1851 werden onder de Rotterdamse bevolking formulieren verspreid, waarop men kon intekenen voor de levering van gas gedu-

rende 15 jaren door een nieuw op te richten maatschappij. Enkele personen die eveneens plannen hadden een gasfabriek te stichten, adviseerden in een advertentie in enkele kranten niet op het aanbod om in te tekenen in te gaan. Naar aanleiding daarvan deden de initiatiefnemers, nu met name genoemd, een nieuwe circulaire rondgaan, waarin zij meedeelden dat bij voldoende afname de oprichting van de fabriek zeker zou doorgaan. Blijkbaar was de respons zodanig dat besloten werd de plannen door te zetten. Omwonenden waren niet onverdeeld gelukkig met de komst ervan. In een brief aan Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland maakten zij hun actueel aandoende bezwaren kenbaar; gevreesd werd voor overlast door stank, rook, stof en slecht water. Het mocht niet baten: op 12 april 1852 werd bij K.B. toestemming verleend voor de oprichting van de fabriek. De Gemeenteraad verleende haar toestemming op 24 juli 1852.

Nadat op 14 april 1852 de eerste paal was geslagen voor de bouw, even buiten het Rotterdamse grondgebied langs de Oostzeedijk in Kralingen, brandden op 26 november 1852 de eerste lampen op gas van de fabriek.

Schoolklas waarin gasverlichting is aangebracht.

³ Dit deel is mede gebaseerd op informatie uit het Gemeentearchief Rotterdam.

Op 1 december 1852 werd de N.V. “Nieuwe Rotterdamse Gaz-fabriek” (N.R.G.) bij notariële akte officieel opgericht. In totaal waren er 24 aandeelhouders, waarvan slechts drie uit Rotterdam kwamen. Niet minder dan acht aandeelhouders kwamen uit Ameide. De overigen kwamen uit Gorcum (4), Sliedrecht (4), Werkendam (2), Utrecht (1), Dordrecht (1) en Leiden (1). Enkelen van hen waren in Ameide geboren of hadden daar familie wonen. In totaal had tenminste de helft van de aandeelhouders een band met Ameide (zie kader). Onder de oprichters bevonden zich maar liefst 15 aannemers, maar ook een reder/koopman die later de steenkolen zou leveren en een fabrikant die o.a. de gashouders zou bouwen. Het totale aandelenkapitaal bedroeg f 300.000,- verdeeld over 400 aandelen van f. 750,-.

Een gaslantaarn wordt aangestoken.

Eerste 24 aandeelhouders N.R.G. Vet gedrukt zijn de Ameidenaren of via familiebanden met Ameide verbonden personen. Tussen haakjes het aantal aandelen.

1. Jan Bremken, aannemer te Utrecht (15)
2. Anthonij Willem van Dam, architect te Rotterdam (10)
3. **Daniel de Jongh Corneliszoon, aannemer te Ameide (25)**
4. **Pieter Cornelis de Jongh, aannemer te Ameide (20)**
5. **Cornelis de Jongh Corneliszoon, aannemer te Ameide (15)**
6. **Tieleman Kloos Pieterszoon, particulier te Ameide (7)**
7. **Elisabeth Mergje Kloos, particulier te Ameide, (7)**
8. Cornelis de Laat, aannemer te Gorinchem (14)
9. Jan de Laat, aannemer te Gorinchem (7)
10. **Johannes van Limburgh, meester timmerman te Rotterdam (30)**
11. **Pieter van Limburgh, aannemer te Rotterdam (28)**
12. **Hendrik van der Poel, grondeigenaar te Ameide (14)**
13. **Johannes Adriaan van der Poel, grondeigenaar te Gorinchem (14)**
14. **Jan Hendrik van der Poel, grondeigenaar te Gorinchem (14)**
15. Albert Jan Verbeek van der Sande, reeder en koopman te Dordrecht (40)
16. Dominicus Anthonius Schretlen, fabrikant te Leyden (40)
17. Arie Seret Jacobszoon, senior, aannemer te Sliedrecht (10)
18. Arie Seret Jacobszoon, junior, aannemer te Sliedrecht (10)

19. Aart Hendrik van Tienhoven, aannemer te Ameide (15)

20. Adrianus Baltus van Tienhoven, aannemer te Werkendam (20)

21. Leendert Jan de Borst Verdoorn, aannemer te Ameide (14)

22. Joris van den Heuvel Verheij, aannemer te Werkendam (14)

23. Ary Visser, Philippuszoon, aannemer te Sliedrecht (7)

24. IJsbrand van Wijngaarden, aannemer te Sliedrecht (10)

N.B. Zeven aandeelhouders waren ook betrokken bij de oprichting van de Steenfabriek in Vianen/Hagestein!

Wie waren deze Ameidenaren en hun familieleden?

De Jongh: De drie broers de Jongh zijn de zonen van Cornelis de Jongh en Lijsje van Lomwel. Daniel (1796-1866), Cornelis (1799-) en Pieter Cornelis (1805 -). Cornelis Cz. was ook de vader van de twee dochters begraven in het graf DE JONGH waarover elders in dit Nieuwsblad is geschreven.

Kloos: Over het geslacht Kloos is uitgebreid geschreven in het Nieuwsbld Jrg. 23, nr. 1, maart 2012. Tieleman (1808-1890) en Elizabeth Merrigje (1816-1877) zijn broer en zus en kinderen van Pieter Kloos en Maria Herpst. Het familiegraf Kloos, waarin beiden en hun ouders zijn begraven, is recent gerepareerd. (zie Nieuwsblad Jrg. 25, nr. 1 maart 2014).

Van Limburgh: De broers Johannes (1806- 1973) en Pieter (1814 -1872) van Limburgh zijn geboren in Ameide Nr. 77 (nu Fransestraat 7). Hun ouders waren de winkelier Gerrit van Limburgh (1774 – 1832) en Helena Kloos (1779 – 1817). Helena (Leentje) was de tante van de hierboven genoemde Tieleman en Elisabeth Kloos. De broers van Limburgh hebben kennelijk geen interesse gehad om in Ameide winkelier te worden. De winkel in de Fransestraat ging over naar hun oudste zus Merrigje (1800 – 1879) en haar echtgenoot Jacobus Kriellaard (1813-1865).

Johannes trouwde rond 1835 met Johanna Ch/Katrina Sloomaker (1811-1881). Het echtpaar kreeg een zevental kinderen, van wie er een aantal vrij jong overleden. Pieter trouwde in 1841 te Zwolle met Renetta Weijs. Zij kregen 8 kinderen, waarvan de eerste zoon, Gerrit, in Assen werd geboren. Het tweede kind, dochter Jeannette werd op 12 december 1844 in Ameide geboren. Pieter Kloos en Tieleman Kloos Pieterszn waren de getuigen bij de geboorteaangifte bij burgemeester Hendrik van der Poel.

Van der Poel: De in Arkel geboren Hendrik van der Poel was burgemeester van Ameide en Tienhoven van 1833 tot 1847. Jan Hendrik is een familielid, mogelijk een broer of een neef die in Gorinchem woonde. Het familiegraf van der Poel, waarin Hendrik en andere familieleden zijn begraven is ook recentelijk gerepareerd. (zie Nieuwsblad Jrg. 25, nr. 1 maart 2014).

Van Tienhoven: Over het geslacht van Tienhoven is uitgebreid bericht in het Nieuwsblad Jrg. 21, nr. 3, 2010. De broers Aart Hendrik (1808-1878) en Adrianus Baltus (1809-1892) van Tienhoven zijn de in Ameide geboren zonen van Gerrit van Tienhoven (1770 -) en Cornelia Verrips (1773-1841). Gerrit was Opzichter van de Alblasserwaard geworden als opvolger van Marcelis Duijbus. De broers van Tienhoven zijn dus geboren op Voorstraat 5. Adrianus Baltus trouwde in 1837 te Werkendam met Elisabeth van Baasbank (1815-1845) en heeft zich daar toen als aannemer gevestigd.

(De Borst) Verdoorn: Leendert Jan de Borst (zijn volledige voornaam) Verdoorn (1812-1895) is geboren in Axel (Zld.). Met zijn echtgenote Silena Henrietta Meijer (1818-1859) vestigde hij zich rond 1843 als aannemer in Ameide. Zij woonden in het pand Voorstraat 1. Ook het graf van Leendert Jan en Silena en hun twee zonen is recent gerepareerd. (zie Nieuwsblad Jrg. 25, nr. 1 maart 2014).

De eerste officiële bestuursvergadering van de NRG dateert van 10 februari 1853. Tot voorzitter werd Pieter van Limburgh benoemd, die in de praktijk de directie zou voeren, en dan ook in 1857 officieel als hoofddirecteur zou worden aangesteld. Tevens werd in die vergadering het concept contract goedgekeurd voor ir H.F. Roll, die als technisch directeur de dagelijkse leiding van de fabriek kreeg. Ir Roll bleek slecht te voldoen. Na herhaalde klachten van de voorzitter tijdens bestuursvergaderingen werd hij op 20 juli 1857 ontslagen. Als zijn opvolger werd aangesteld Th. van Doesburgh, die na verloop van tijd steeds meer op de voorgrond trad. Tenslotte vormde hij samen met de voorzitter het dagelijks bestuur. In de praktijk voerde Van Doesburgh echter de directie en in 1873 werd hij in het bestuur gekozen.

Pieter van Limburgh bleef bestuursvoorzitter van de NRG tot zijn overlijden op 8 januari 1872, nog geen 58 jaar oud. Hij werd opgevolgd door zijn oudere broer Johannes, die het jaar daarop, 8 maart 1873, overleed 66 jaar oud. Tot opvolger in 1873 werd A. van Stolk⁴ gekozen.

De zaken van de fabriek ontwikkelden zich voorspoedig. Het aantal afnemers steeg voortdurend en regelmatig moest tot kapitaaluitbreiding worden overgegaan om uitbreidingen en vernieuwingen te financieren. Door nieuwe aandelenuitgiften in 1854, 1856, 1861, 1863 en 1867 werd het kapitaal tenslotte verhoogd van f 300.000 tot f 812.000.

Ter bevordering van de gasverkoop werd deelgenomen in het kapitaal van een aantal instellingen en bedrijven, zoals het Grand Hotel de Pays-Bas (1857),

⁴ Was hij familie van de latere Ambachtsheer van Ameide, Abraham van Stolk (1814-1896), die in 1876 de Ambachttheerlijkheid en het Stadhuis van Ameide kocht? Of was hij het zelf? In 1873 was hij 59 jaar oud. Mogelijk heeft hij via de aandeelhouders van de N.R.G. kennis gemaakt met Ameide en is hij geïnteresseerd geraakt in de Ambachtsheerlijkheid?

de Rotterdamse Courant (1858), de Schouwburg (1860), de Nieuwe Schouwburg (1862), het Nieuwe Leeskabinet (1862). Afgezien van een stijgend aantal particuliere gasafnemers konden ook contracten voor andere projecten worden afgesloten, zoals de belichting van de Rotterdamse Diergaarde (1858) en de Willemsbrug (1878). In 1859 trachtte de maatschappij onderhandelingen aan te knopen met de concurrerende I.C.G.A. over de door de Gemeente aan te besteden straatverlichting. De I.C.G.A. weigerde, naar achteraf bleek met reden, want het contract werd aan haar gegund. Wel wist de N.R.G. in 1860 het contract voor de verlichting van de openbare gebouwen in de wacht te slepen. Deze verdeling zou zo blijven tot de opheffing van de beide fabrieken. De samenwerking met de Engelse fabriek verliep zeer moeizaam, niet in het minst door de bepaling in de Engelse contracten dat altijd 1/2 cent onder de prijs van de N.R.G. geleverd zou worden. Overigens liepen de zaken naar wens; regelmatig moesten nieuwe gashouders worden bijgebouwd (1853, 1856, 1858, 1865) en het dividend voor de aandeelhouders loog er niet om (10-15%, 1883 en 1884: 25%).

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de fabriek in 1877 kreeg het werkvolk 1 weekloon extra. In 1881 bezocht oud-burgemeester Van Vollenhoven het bedrijf. Om zijn tevredenheid over de gang van zaken te tonen werd het werkvolk door hem 'een ruime hoeveelheid Heynekes-bier' verstrekt.

Evenals dat voor de I.C.G.A. het geval was, betekende ook voor de N.R.G. de afwikkeling van de gaskwestie⁵ het einde van de maatschappij. Art. 14 van de

⁵ De gaskwestie Rotterdam is in de jaren 1881-1886 het conflict tussen de gasfabrieken I.C.G.A. en N.R.G. enerzijds en de gemeente Rotterdam anderzijds over het voortbestaan van de particuliere gasproductie.

De Gemeente Gasfabriek Oostzeedijk, Rotterdam (1887).

overeenkomst met de Gemeente voor het tijdvak 1881-1890 werd door de Raad in zijn vergadering van 22 december 1882 gehanteerd om de concessie in te trekken. Na lange onderhandelingen met de Gemeente ging de N.R.G. er mee akkoord de fabriek over te doen voor ruim f 1.000.000,-.

De Gemeenteraad wees de regeling op 28 juni 1883 echter af met 19 tegen 18 stemmen. Op 18 oktober 1883 besloot de Gemeenteraad alsnog de fabriek aan te kopen voor een bedrag van f 750.000, waarbij bepaald werd dat de maatschappij nog tot 1 mei 1884 mocht doorwerken. Op 2 januari 1884 werd de fabriek officieel per akte overgedragen. Het personeelsbestand van circa 150 man werd mede overgenomen, op drie oudere werknemers na, waarvoor de N.R.G. een lijfrente kocht. Aan de werklieden werd bij de liquidatie een extra weksalaris uitbetaald, terwijl de drie topfunctionarissen gezamenlijk f 20.000 als gratificatie toucheerden. De bedrijfsvoering door de N.R.G. eindigde op 30 april 1884. Op 18 augustus 1885 vond de laatste bestuursvergadering plaats. Daarmee was het tijdperk van de N.R.G. definitief afgesloten. Na de overname van de fabriek in 1884 door de Gemeente werd de N.R.G. directeur Th. Van Doesburgh directeur van het nieuwe Gemeente Gasbedrijf.

Na de overgang naar het gemeentelijk gasbedrijf werd in 1887 op de plaats van de N.R.G. een nieuwe gasfabriek in Kralingen gebouwd. Na enige tijd bleek dat deze de toenemende behoefte niet meer aankon. In 1909 werd een tweede gasfabriek gebouwd aan de Keilehaven op de Rechter Maasoever. De gasfabriek

in Kralingen bleef tot 1926 in bedrijf. Rond die tijd kwam de concurrentie van elektrische verlichting. De gashouders bleven nog wel in gebruik. Tijdens het bombardement van Rotterdam in Mei 1940 werd een deel van het complex dat zich uitstrekte van de Oostzeedijk tot de Oudedijk verwoest. In 1970 werden de laatste resten gesloopt en werd het omgebouwd tot een woonwijk, de Vlinderbuurt. Later zou blijken dat de grond van de voormalige gasfabriek ernstig was vervuild. Het zou tot de jaren '90 duren voor de wijk gesaneerd werd.

Uit bovenstaande blijkt dat er in Ameide in de 19de eeuw een aantal ondernemers was die een belangrijke rol hebben gespeeld in de industriële en economische ontwikkeling. Hun activiteiten beperkten zich niet tot de regio, maar zij waren landelijk actief. Naast de twee hierboven genoemde zijn er nog talloze andere voorbeelden van "publieke werken" die aan Ameidese aannemers werden gegund. Te veel om in dit artikel op te nemen.

De Gemeente Gasfabriek Oostzeedijk omstreeks 1900. Op de foto is goed te zien hoe het spoorwegviaduct de Oostzeedijk kruiste (ca. 1900).

Twee jongens

met een muizenval en een kat

Herman Beckmann

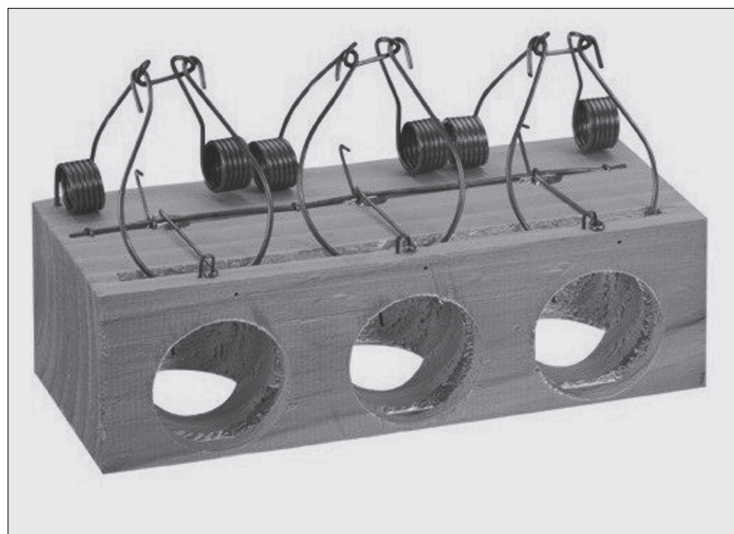
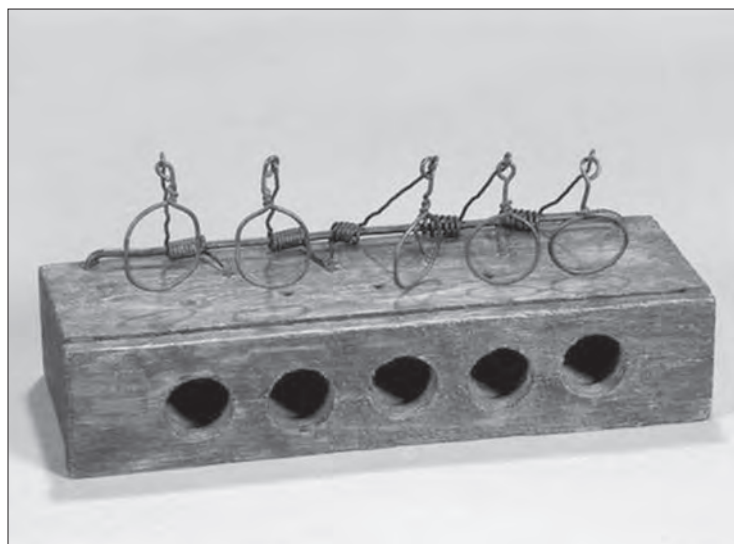
De Gemäldegalerie in Berlijn bezit het schilderij *Twee jongens met een muizenval en een kat*. Het paneel (38,1 x 32 cm) is gesigneerd op de sluitsteen in de nis: *A v d Werff, 1676*. Volgens dr. Eddy Schavemaker¹ heeft niet Adriaen van der Werff, maar zijn leermeester Eglon Hendrik van der Neer het schilderij grotendeels geschilderd. Volgens dr. Schavemaker is behoudens de signatuur en datering Van der Werff's enig andere zichtbare aandeel in de totstandkoming van dit schilderij dat hij model stond voor de hoofdfiguur. Deze kijkt ons grijnzend aan terwijl hij op het achtereind van een muisje wijst dat in de val zit. In de achtergrond staat een ondeugend lachende knaap die met een kat in zijn handen staat, die verlekkerd naar het gevangen muisje kijkt. Adriaen van der Werff werd in 1659 in Kralingen-Ambacht geboren en hoewel hij een begenadigd schilder werd is dit wel een erg volwassen schilderij voor een zeventienjarige.

Wat mij het meest interesseert op dit schilderij is de muizenval. Op het eerste gezicht staan er twee brillen op de deksel van de val, maar bij nader inzien zijn het spanveren met daaraan een ijzeren ring bevestigd. Zodra de muis zich door het gat wurmt, klapt de ring omhoog en wordt hij gewurgd. Het Noord-Brabants Museum in 's-Hertogenbosch bezit een wurgval die bijna identiek is aan de muizenval op het schilderij.

Het object wordt als volgt omschreven: Wurgval voor 5 muizen. Rechthoekig stuk hout met aan de lange zijde 5 holtes naast elkaar. Aan de bovenkant van elk ervan zijn twee pinnen bevestigd. Elke holte is voorzien van een strik (door een gleuf in de bovenwand heen) die op het blok is bevestigd met een veer en voor de holte wordt gehouden door een touwtje. De hoogte is 11 cm, de breedte 9,5 cm en de lengte 25,2 cm.

Op internet wordt een breed gamma aan muizenvalen aangeboden en tot mijn grote verbazing ook een type dat zeer overeenkomt met de muizenval op het schilderij.

Ik heb de firma Ongedierteproducten² een E-mail gestuurd met een vraag of ze iets meer konden vertellen over deze muizenval. Maikel Jellema antwoordde dat hij mij een exemplaar zou sturen en sinds enige tijd ben ik de trotse eigenaar van de onderste muizenval.

Wurgval voor respectievelijk 5 en 3 muizen.

¹ Eddy Schavemaker, *Eglon van der Neer (1635/36-1703), His Life and His Work*, Doornspijk, 2010.

² www.ongedierteproducten.nl

Foto boven: Klaas Westerik, Jan Blok, Marius Korevaar, Jan Westerhout, Aart Streefkerk, Peet den Hartog en Kees Versluis. Zittend: Adrie den Hartog en Atie van Straten. Linksonder: Frida Zweeren (gedeeltelijk zichtbaar), Henk Kruyt, Jan de Boef, Paul Vogt en Lida van der Grijn. Rechts onder: Marius Korevaar. De foto's zijn gemaakt rond 1970.